احکام
پارک ها و فضای سبز

سید محمد موسوی

بسم الله الرحمن الرحیم

احکام پارکها و مراکز تفریحی

نویسنده:

محمد موسوی

ناشر چاپی:

معروف

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

احکام پارکها و مراکز تفریحی

مشخصات کتاب

سرشناسه : موسوی، سیدمحمد، ۱۳۴۷ -

عنوان و نام پدیدآور : احکام پارکها و مراکز تفریحی/سیدمحمد موسوی.

مشخصات نشر : قم: نشر معروف، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص.؛۵/۱۱×۵/۱۹س م.

فروست : فقه و زندگی؛ ۳۵.

شابک : ۳۱۰۰۰ ریال: ۹۷۸۶۰۰۶۶۱۲۴۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

يادداشت : عنوان روی جلد: احکام پارک ها و فضای سبز.

یادداشت : کتابنامه:ص.[۱۳۹]-۱۴۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان روی جلد : احکام پارک ها و فضای سبز.

موضوع : پارک های شهری -- جنبه های مذهبی

موضوع : اوقات فراغت -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع : پارک های شهری

رده بندی کنگره : SB۴۸۲/م۹الف۳ ۱۳۹۴

رده بندی دیویی : ۷۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۴۰۴۲۹۹۳

به سفارش استاد امر به معروف و نهی از منکر پژوهشکده امربه معروف و نهی از منکر

اشاره

فهرست مطالب

ص: ۶

فصل دوم:مناسبات اسلامی و پارک ها

فصل سوم: وظایف مدیران پارک ها و فضای سبز

سخن پژوهشکده

فقه و زندگی و سبک زندگی اسلامی

اسلامی شدن زندگی اجتماعی در مرحله شناخت سه گام دارد؛

شناخت معروف و منکر در فعالیت های فردی و

روابط انسان و خداوند عزوجل

شناخت معروف و منکر در حوزه روابط اجتماعی و

معاملات اقتصادی

شناخت معروف و منکر در روابط دولت و ملت

در گام اول فعالیت های فقهی، اخلاقی پژوهش های اخلاق مدار فراوانی توسط عالمان و محققان پدید آمده و

اصلاح و تقویت روابط عبادی، عقیدتی و معرفتی انسان با

خداوند متعال را مورد توجه قرار داده است.

گام دوم یعنی شناخت معروف و منکر در روابط اجتماعی و معاملات اقتصادی، کاری است که با وجود برخی از آثار علمی و پژوهشهای ارزشمند با نگاه تخصصی به هر صنف مورد توجه قرار نگرفته است. سلسله کتابهای فقه و زندگی به پژوهش و نگارش در حوزه اصناف خاص توجه دارد و بایدها و نبایدهای فقهی و اخلاقی و آداب اسلامی هراتحادیه صنفی و دست اندرکاران مشاغل مختلف تولیدی، توزیعی، و خدماتی را محور پژوهش و نگارش و اطلاع رسانی خویش میداند.

گام سوم در شناخت معروف و منکر به روابط مردم و حکومت ها اختصاص دارد، اسلامی شدن روابط دولت و ملت بالاترین گام به سوی رضای خداوند متعال محسوب می شود و در سایه ی پیروی از رهبری الهی و تسلیم دولت و ملت در برابر قوانین قرآن و عترت امکان پذیر است.

در حدود سال های ۱۳۷۲ ش با آغاز فعالیت های ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر طرح پژوهشی

فقه و زندگی» توسط جناب حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد حسین فلاح زاده، در پژوهشکده باقرالعلوم (علیه السّلام) قم، پی ریزی

شـد. هـدف طرح، تـألیف و تـدوین مجمـوعه کتابهـایی در زمینـه آداب و احکـام اسـلامی برای اصـناف و مشاغـل گونـاگون اقتصـادی و بازاریـان کشور بود. بـا همـاهنگی این دو نهـاد فرهنگی تألیف حـدود بیست جلـد از این مجموعه در سالهای آغاز کمک خوبی به بازاریان متدین در زمینه شناخت احکام شرعی وحلال و حرام مشاغل بشمار می رفت. اما مثل بسیاری دیگر از طرح ها این کار هم به دلایل مختلف ناتمام ماند و در زمینه ی احکام فقهی بسیاری اصناف اثری فراهم نیامد.

ضرورت اسـلامی شـدن بازار، علاقه ی بسـیاری از کسـبه ی محترم در بخش های تولیـد و توزیع و خدمات و پیگیری ریاسـت محترم سـتاد احیـاء حجه الاسـلام و المسـلمین زرگر دام عزه العـالی) سـبب احیای مجـدد این طرح پژوهشـی کاربردی در سال ۱۳۹۳ هجری شـد و تالیف و تدوین کتبی دیگر در زمینه فقه اصـناف در دسـتور کار پژوهشـکده امر به معروف و نهی از منکر قرار گرفت.

در سالهای آغازین، این پژوهش ها با هدایت و حمایت ستاد و نظارت علمی و فقهی برادران گرامی حجج اسلام محمد حسین فلاح زاده و محمود مهدی پور شکل گرفت و بیست و چند دفتر از آن فراهم آمد. اینک بار دیگر پس از

حدود چهارده سال، این کار ناتمام و بر زمین مانده به توفیق الهی و نظارت حضرت حجت الاسلام والمسلمین

سید محمد تقی علوی و همکاری گروهی از فضلای حوزه علمیه قم در پژوهشکده امر به معروف پیگیری می شود.

همیشه اصناف محترم و صاحبان مشاغل در انجام وظیفه خود نیاز به احکام و قوانین الهی دارند و لازم است معروف و منکرات صنفی را بشناسند. تحولات صنفی و دگرگونی ها در حوزه کسب و کار سبب می شود که احکام براساس نیازهای روز مورد بازنگری فقهی و علمی قرار گیرد وتفقه واجتهاد جدید ضرورت یابد. از این رو بار دیگر با استفاده از فتاوی مراجع بزرگوار تقلید و قوانین مصوب شورای نگهبان موضوعات کار شده در برنامه پژوهشی قرار گرفت و بیست اثر جدید تحقیق و تولید شد. عناوین پژوهش های سال ۱۳۹۳ ش بدین شرح است:

احکام صنف طلا و جواهر

احکام تلفن همراه

احکام بازی های رایانه ای

احکام صنف اتوبوس رانی

احکام صنف فرش و تابلو فرش

احکام صنف کیف و کفش (سراجان)

احکام صنف ماهی فروشان

احکام صنف ناشران

احکام صنف پوشاك

احکام صنف نانوایان

احکام صنف اینترنت و رایانه

احکام صنف پرندگان و پرنده فروشان

احکام صنف اغذیه فروشان

احکام صنف پارك ها

احکام عمومی کسب و کار

احکام صنف قهوه خانه ها

احکام صنف الکتریکی

احکام صنف داروخانه ها

احکام صنف صوتی و تصویری

احکام بیمه ها

این دفتر از فقه و زندگی که با تلاش برادر گرامی حجت الاسلام الیاس صالحی پدید آمده به احکام برقکاران وصنف لوازم برقی اختصاص یافته است و امیدواریم محققان و بازاریان محترم با ارائه تجارب و مسائل شرعی خویش ما را در تکمیل این اثریاری کنند.

با درخواست توفیق از خداوند دانا و توانا و باری محققان

حوزوی و همراهی اصـناف کشور، بسـیج اصـناف و مسؤلاـن سـتادهای امربه معروف، می توان به سوی اسـلامی شـدن بـازار، آرامش روانی جامعه، کاهش جرم و تخلفات اقتصادی و کسب رضای حضرت حق گامهایی بلندتر برداشت.

امیـدواریم با شـناخت احکام الهی در تمام بخش ها و اجرای آن در زنـدگی فردی و اجتماعی و در سایه فقه ناب اسـلامی و با هدایت حضرت بقیه الله عجل الله تعالی فرجه الشریف، توحید و عدالت در سراسر عالم حاکم گردد. ان شاء الله.

قم پژوهشکده امر به معروف و نهی از منکر خیابان سمیه کوچه ۱۲ پلاک ۳۵۵

ir. adl-Al

info@al-dl.ir

پیشگفتار

دین مبین اسلام دینی کامل و جامع است که در زمینۀ نیازهای انسان؛ اعم از فردی، خانوادگی و اجتماعی، برنامه و رهنمودهای ارزشمندی دارد و براساس فراز و فرودهای زندگی بشر و ابعاد گوناگون آن، با نگرشی عمیق و دقیق وی را به خیر و سعادت رهنمون می سازد.

یکی از رهنمودها، پیرامون بهره برداری بهینه از اوقات فراغت و رسیدن به نشاط و شادی خداپسندانه با استفاده از فضاهای سبز، پارک ها و مراکز تفریحی است که برای شادی و ایجاد تنوع در زندگی بهرۀ لازم را از آنها ببرد.

طبق نظر اسلام باید به شادی و نشاط افراد جامعه توجه

ص: ۱۷

ویژه ای داشت، لذا برای این منظور راهکارهایی ارائه نموده است، از جمله:

۱. حُسن خلق و ارتباط توأم با نشاط (حلال و مجاز) با دیگران؛ خداوند پیامبر(صلّی الله علیه و آله) خود را چنین معرفی نموده است: «إِنَّکَ لَعَلَی خُلُقٍ عَظِیمٍ»(۱)؛ «تو دارای اخلاق برجسته ای و عظیمی هستی» از این رو، وی را الگوی تمام انسانها قرار داده است.

۲. توجه به در ختکاری و ایجاد فضای سبز و محافظت از محیط زیست که رهاورد آن هوایی سالم و بانشاط است؛ در حدیثی پیامبر اکرم(صلّی الله علیه و آله) می فرمایند: مَا مِن مُسلِمٍ یَغرِسُ غَرساً یَأکُلُ مِنهُ السانٌ اَو دابَّةٌ اَو طَیرٌ اِلّا أَن نکتِب لَهُ صَدَقَةٌ اِلی یَومِ القِیامَة(۲)؛ اگر مسلمانی درختی بکارد و انسان، حیوان یا پرنده ای از میوهٔ آن بخورد تا روز قیامت برایش صدقه نوشته می شود.

۳. برقراری ارتباط با جلوه های نشاط بخش طبیعت:

امام کاظم(علیهم السّلام) می فرمایند: «ثَلَاثَةٌ یَجْلِینَ الْبَصَرَ النَّظَرُ إِلَی الْخُضْرَهِ وَ النَّظَرُ إِلَی الْمَاءِ الْجَارِی وَ النَّظَرُ إِلَی الْوَجْهِ الْحَسَنِ؛ (۳)سه

۱- قلم/ ۴.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۶.

۳- وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۶۰.

چیز چشم را جلا می دهد [و انسان را شاد می کند]: نگاه به سبزه، نظر به آب روان و دیدن چهرهٔ زیبا [ی حلال].»

موضـوع این مجمـوعه بوسـتانها و مراکز تفریحی است که اگر شـهرداریها و دست انـدرکاران به صورتی صـحیح و جـدی و با شرایطی مناسب چنین فضاهایی را برای مردم فراهم آورنـد و حد و حدود ارزشـی اسـلام را در آن رعایت نمایند و خانواده ها نیز به نحو صحیح از چنین فضاهایی استفاده کنند، هدف اسلام از نشاط و لذت واقعی تأمین می شود. امید است این اثر در این راستا مفید باشد و مورد رضایت خدا و بندگان صالح او قرار گیرد.

سید محمد موسوی

فصل اول: آشنایی با تعریف پارک و ویژگیهای آن

اشاره

ص: ۲۱

پارک (بوستان)

در فرهنگهای مختلف از پارک تعاریف متفاوتی ارائه شده است؛ اما در یک جمع بندی و تعریف بهتر می توان گفت: «پارک قطعه زمینی است در داخل یا نزدیک شهر که به طور معمول با امکاناتی نظیر فضای سبز، زمینهای بازی، گردشگاه ها و فضاهای ورزشی و برخی مناسبات دیگر، برای استفادهٔ عموم تجهیز می شود.»

چرا به فضای سبز و پارک نیازمندیم؟

اشاره

عوامل متعددی سبب شده است مدیران و دست اندرکاران امور جامعه به نگهداری و ایجاد باغ و فضای سبز بپردازند و احداث پارک را در دستور کار خود قرار دهند که به دو مورد اشاره می کنیم:

ص: ۲۳

الف) پر کردن اوقات فراغت

فراغت همان فرصتی است که شخص به میل خود برای استراحت، تفریح، گسترش اطلاعات و آموزش شخصی و کاربرد توان خویش در خلّاقیت، در زمانی فارغ از تعهدات شغلی، خانوادگی و اجتماعی در نظر می گیرد.

به گفتهٔ کارشناسان، در دنیا طی یک سال ۸۰ روز به عنوان اوقات فراغت در نظر گرفته شده است؛ اما وجود ۹۰ روز فراغت در ایران حاکی از تفاوت الگوی ملی کشور ماست.

بخشی از گذران زمان فراغت در منزل شکل می گیرد و با فعالیتهایی نظیر: تماشای تلویزیون، مطالعه، دید و باز دید، صحبت با دوستان و مانند اینها سپری می گردد. بخش دیگری نیز در فضاهای بیرون شهری می گذرد، مانند کوه پیمایی، شنا در دریا و استفاده از سواحل، ییلاق و...؛ اما بخش مهمی از زمان فراغت در فضایی خارج از منزل و در داخل شهر سپری می شود که گذران اوقات فراغت در شهر به مدیریت ویژه ای نیازمند است.

در کشور ما سازمان های متعددی از جمله وزارت آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تربیت بدنی، صدا و سیما و شهرداریها در این زمینه وظایفی

دارنـد؛ اما آنچه جزء وظایف شـهرداریها قلمـداد می شود، ایجاد و مدیریت فضاهای فرهنگی و تفریحی در داخل شـهرهاست؛ زیرا رایج ترین فضای گذران اوقات فراغت در شهرها، بوستان و پارک ها هستند.

پـارک هـا فضـای سـبز عمـومی و چنـد کـاربردی هسـتند که اسـتفاده از آنهـا برای عمـوم شـهروندان آزاد است و هیـچ گـونه محـدودیتی از نظر قانونی برای بهره برداری متعارف از آنها وجود ندارد، مگر در مواردی که نقض قانون (شـرع یا کشور) و یا تعدی به حقوق دیگران باشد.

بر اساس علوم تجربی، آرامشـی که انسان در سایهٔ درختان احساس می کند تا حدی به جذب پرتوهای مادون قرمز خورشـید و مقداری نیز به جذب پرتوهای ماورای بنفش توسط درخت مربوط می شود.

از دیگر عملکردهای اجتماعی- روانی فضای سبز می توان به تولیـد «فیتونسـید» اشاره کرد. درختانی مانند: گردو، کاج، بلوط، فندق، بید، اکالیپتوس و زبان گنجشک از خود ماده ای به این نام در فضا رها می کنند که روی انسان اثر فرح بخشی دارند، به گونه ای که می تواند تعادل بین دو نیم کرهٔ مغز را به خوبی برقرار سازد و حالت طبیعی و آرامش را به انسان ارزانی کند.

همچنین تقلیل صدا و کاهش هیاهوی محیط توسط گیاهان، می تواند در به وجود آوردن محیطی آرام و به دور از استرس مؤثر باشد؛ به این ترتیب که ارتعاش امواج صوتی به وسیلهٔ برگها و شاخه های درختان جذب می شود. به همین دلیل درختان در جذب صداهای ناخوشایند با داشتن ویژگیهای بالا تأثیر می گذارند. عواملی نظیر نور، دیوارهٔ جدا از هم و انعطاف پذیری نیز در جذب صدا مؤثرند.

انبوه درختان، چرمی بودن برگها، خمش پذیری شاخه ها و... صداهای ناهنجار محیط را جذب می کنند. همچنین شکل درختکاری در کنترل صداهای ناهنجار و تراکم و عرض درختکاری در تقلیل صدا مؤثر است.(۱)

ب) نیاز به هوای سالم شهرها

در اینجا برای روشن شدن نیاز جدی به فضای سبز و پارك، مطالبی پیرامون این موضوع یادآوری نموده و سپس به تفصیل می آوریم که از قرار زیر است:

شهرنشینی اگرچه باعث رفاه و راحتی انسان هاست؛ لیکن گرفتاری هایی را نیز به دنبال داشته است، به طوری که هرچه جمعیت شهرها بیشتر می شود، به همین نسبت مشکلات شهری نیز بیشتر می گردد. افزایش جمعیت به نوبهٔ

۱- کتاب سبز، فضای سبز شهری، ج ۹، ص ۳۴.

خود مسـائلی همچون ترافیـک، افزایش کارگاه های کوچک و بزرگ، افزایش حجم زباله، نابودی جنگلها و درختان و فضای سبز را نیز به دنبال دارد.

پیامد مشـکلات شهرنشـینی و افزایش جمعیت، ایجاد انواع آلودگیهای شـهری مثل آلودگی هوا، آب و صدا، همچنین تخریب محیط زیست می باشد.

از جمله وظـایف شـهرداریها اقـدام جهت حل مسائل زیست - محیطی و تبـدیل هرچه بهتر محیط شـهری به محلی قابل زیسـت برای ساکنان است. در سال ۱۳۵۹ لایحهٔ قانونی حفظ و گسترش فضاهای سبز در شهرها به شرح زیر به تصویب رسید:

«به منظور گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی رویـهٔ درختان، قطع هر نوع درخت در معابر، میادین، بزرگراه ها و پارک ها، باغها و محلهایی که به صورت باغ شـناخته می شونـد و در محدودهٔ قانونی و حریم شـهری، بدون اجازهٔ شـهرداریها ممنوع اعلام می شود.»

منظور از فضای سبز شـهری در واقع نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوششهای گیاهی انسان ساخت است که هم واجد بازدهی اجتماعی هستند و هم واجد بازدهی اکولوژیکی. فضای سبز شهری از دیدگاه شهرسازی،

در برگیرنـدهٔ بخشـی از سـیمای شـهر است که از انواع پوششـهای گیاهی تشـکیل شده و به عنوان یک عامل زنده و حیاتی در کنار کالبد بی جان شـهر، تعیین کنندهٔ ساخت مرفولوژیک (۱)شهر است. فضای سبز شـهری به سه دستهٔ: عمومی، نیمه عمومی و خیابانی تقسیم می شود.

پیشینهٔ باغ در ایران

پیشینهٔ باغ در ایران (۲)

بر اساس اسـناد و مدارک باقیمانده، تاریخچهٔ باغهای قدیمی ایران به حدود سه قرن قبل از میلاد مسیح می رسد. هنر طراحی و معماری باغها در دوران گوناگون تاریخ، به طور کامل تحت تأثیر مسائل محیطی، اقتصادی و سیاسی قرار داشته است و گاهی به اوج و اعتلای خود رسیده، گاهی نیز کاملاً مورد بی مهری و بی توجهی قرار گرفته است.

از آثـار تـاریخی و تألیفـات متعـدد محققین چنین بر می آیـد که مجموعه ای از چنـدین بـاغ را «بـاغ نظر» می نامیـده انـد؛ ولی قـدیمی ترین آثـاری که امروزه بر جـای مانـده، آثاری است که از دورهٔ تیموریان بوده، که مربوط به دوران بعـد از اسـلام در ایران می باشد. از خصوصیات این باغها وسعت زیاد، احداث ساختمانها به طور کناری و ایجاد تزییناتی بر دیوارهای

۱- مرفولوژیک: اشکال مختلف طبیعی در سطح زمین.

۲- تلخیص از کتاب طراحی باغ و پارک، صص ۱۷ - ۳۶.

محصور شدهٔ اطراف باغ می باشد.

در دوران صفویه نیز این روش ادامه یافته و به سبک صفوی معروف شده است. به عنوان مثال: باغ فین کاشان که دارای آبنماهای زیبایی می باشد (آب آن دارای جیوه بوده و درخشندگی و زیبایی خاصی دارد.) از آثار دوران صفویه است.

در دوران صفوی طراحی باغهای شاه عباس معروف است. از جمله در فرح آباد کاخی به نام «جهان نما» ساخته شد که طرح تزییناتی بیرونی آن با دیگر طرحها فرق دارد. در این طرح سعی شده است آلاچیقی پوشیده از گل همراه با برکه های دریاچه مانند و شبه جزیره ای با ارتباط پلی متحرک ساخته شود. نمونهٔ دیگر آثار آن دوران در بهشهر، کاخ صاحب الزمان و باغ چشمه باقی است.

از آنجایی که تاریخ و هنر متوقف نمی ماند و سیر تکاملی خود را در ارتباط با فرهنگها در می یابد، در دوران قاجاریه به علت ارتباط بیشتر مردم ایران با اروپا، سبکهایی که آمیختگی از شرق و غرب داشت، پی ریزی شد. در این دوران در تهران باغهای متعددی از جمله باغهای: گلستان، لاله زار، شاه آباد و چند باغ دیگر احداث گردید.

از معروف ترین آنها باغ «دوشان تپه» است که در زمان

ناصرالدین شاه، پس از بازدید او از اروپا احداث و طرح آن تلفیقی از طرحهای قرینه سازی و نامتقارن ایرانی می باشد.

در این آمیختگی طرحهای اروپایی و ایرانی، خیابانهای بریده و زاویه دار، تعدادی آلاچیق، فضای سبز و پوشیده از درختان به صورت بیشه، نگهداری حیوانات وحشی، ایجاد حوض یا استخرهای بزرگ در نزدیک ساختمان و خیابان کشی اطراف آن کاملاً مشهود بوده است. همچنین پیاده روهای این باغ باریک و سنگ فرش شده و کنارهٔ دیوارها با درختچه های زینتی از قبیل گل سرخ یا درختان میوه تزیین شده بود. در بعضی از قسمتهای باغ درختان متنوع میوه به صورت درهم کاشته شده بود.

در این دوران باغها و پارک های مهم دیگری در نقاط مختلف کشور احداث شد. مانند باغ نظامیه در ضلع جنوبی میدان بهارستان و باغ نگارستان در ضلع شمالی آن در تهران، و در تبریز باغ گلی که از مشهور ترین باغهای ایران می باشد، و در شیراز باغ ارم که در شمال شرقی شیراز و کنار رودخانهٔ خشکی احداث گردیده است. شهرت باغ ارم به خاطر سرو های بلند قامت و موزون آن است که نظیرش در ایران کم تر یافت می شود.

در دوران پهلوی نیز باغها و پارک هایی مرمت یا احداث

گردید که بیشتر آنها در دهه ۱۳۵۰ بوده است. این پارک ها به صورت پارک های عمومی یا کودک و یا احداث بلوارها در سطح شهرها و میادین است.

امروزه در شهر تهران ۱۳۶ پارک وجود دارد که در مناطق مختلف شهر زیر نظر شهردرای قرار دارد. از جملهٔ آنها پارک لاله و پارک ملت می باشد که مساحت پارک ملت حدود ۴۳ هکتار است.

ناگفته نماند که در کنار اتوبان تهران - کرج دو پارک جنگلی، یک پارک گیاه شناسی و یک پارک تفریحی به نام ارم و در سایر جاده های اطراف تهران، پارک های جنگلی دیگری

نیز احداث شده است که به منزلهٔ ریه های شهر تهران می باشند.

تأثیر فضای سبز در زندگی شهری

اشاره

رشد صنعت و افزایش جمعیت شهرها، به ساخت و سازهای سودگرایانه منجر شده؛ اما به مسائل بهداشتی و تأمین حداقل نور و هوا، خصوصاً در مناطق متراکم شهری توجهی نشده است. از سوی دیگر، ایجاد کاربری های جدید شهری برای پاسخگویی به نیازهای روزافزون و امکان جمعیت، به تدریج باعث کاهش سهم فضاهای سبز و باغهای شهری گردیده، در نتیجه باعث آلودگی محیط

ص: ۳۱

زیست شده است.

با افزایش روند انهدام طبیعت، توجه انسان به منابع طبیعی نیز فزونی یافته؛ اما بهره وری از آن جایگزین احترام به طبیعت گردیده است. تعریف طبیعت تا آنجا گسترده شده که حجم فضای ساخته شده در مقایسه با فضای آزاد در این دوره افزایش چشمگیری داشته است. آنچه که در این باره می تواند مطرح شود، همان مفهوم فضای سبز؛ یعنی رعایت تراکمهای ساختمانی در قطعات مختلف زمینهای شهری است.

تشویق مردم به درختکاری - هرچند در محوطه های کوچک فضای خانه ها - کاشتن نهال در کنار خیابانها، استفاده از فضاهای آزاد برای توسعهٔ پارک های کوچک، از جمله اقدامات مؤثر در توسعهٔ فضای سبز است. مهم ترین اثر فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست - محیطی آنهاست که شهرها را به عنوان محیط زیست جامعهٔ انسانی معنادار کرده است و با آثار سوء گسترش صنعت و کاربرد نادرست تکنولوژی مقابله نموده، سبب افزایش شهرنشینیها شده است.

مؤلفه های آثار توسعهٔ شهری می تواند نظام زیستی شهرها را به شیوه های گوناگون مختل کند. فضای سبز

مناسب در شـهرها یکی از عوامل مؤثر در کاهش این اثرها هستند؛ به ویژه در ارتباط با گرد و غبار و آلودگی هوا، فضای سبز شبه جنگلی، ریه های تنفسـی شـهرها به شـمار می رود. از مهم ترین تأثیرات فضای سبز در شـهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی و لطافت هوا و جذب گرد و غبار است.

دیگر تـأثیرات فضـای سبز در شـهرها نقشـی نسبی دارنـد و به طور کلی وجود و تـأثیر آنهـا در شـهرها اجتناب ناپـذیر است، به طوری که بـدون آنهـا ممکن نیست شـهرها پایـدار بـاقی بماننـد. بنـابراین، اگر فضای سبز به عنوان جزیی از بافت شـهرها و نیز بخشـی از خدمات شـهری ضـرورت یافته باشد، نمی تواند جدا از نیازهای جامعهٔ شهری باشد. از این رو فضای سبز باید از نظر کمّی و کیفی متنـاسب بـا حجم فیزیکی شـهر، ساختمانهـا، خیابانها، جاده ها و نیازهای جامعه باشـد و از لحاظ روانی، گـذران اوقـات فراغت و نیازهـای بهـداشتی بـا توجه به شـرایط اکولوژیکی شـهر و رونـد گسترش آنها ساخته شود، تا بتوانـد به عنوان فضای سبز فعال، بازدهی زیست - محیطی مستمری داشته باشد.

به طور کلی از دیدگاه زیست - محیطی، فضای سبز شهری باید ارائه دهندهٔ بازدهی های اکولوژیک زیر باشد:

۱. بهبود شرایط زیستی، شیمیایی در شهر؛

۲. کاهش آلودگی هوا؛

۳. تأثیر مثبت بر چرخهٔ آب در محیط زیست شهری و افزایش کیفیت آبهای زیرزمینی؛

۴. افزایش نفوذپذیری خاک و کاهش سطح ایستایی آن؛

۵. کاهش آلودگی صوتی.

از آنچه گفته شد، به نقش و اهمیت فضای سبز در شهر می توان پی برد. به عنوان نمونه، فضاهای سبز داخل شهر می توانند درجه حرارت هوا را کاهش دهند. این پدیده، حتی برای فضاهای کوچک قابل اندازه گیری است. بنابراین، این فضاها خود نشانگر وجود جریان هوا در سطح زمین هستند که با خنک شدن محیط توسط برگ درختان، میان جریان نزولی و صعودی هوای مناطق مسکونی نوعی تعادل به وجود می آورند. همچنین اگر تعداد فضاهای سبز زیاد باشد، از سرعت تشکیل کلاهک آلودگی بر روی شهر کاسته خواهد شد. این امر یکی از کاربردهای مهم فضای سبز شهری است.(۱)

اهمیت پارک ها در محیط شهری را می توان به صورت زیر خلاصه کرد:

۱. پارک ها بسیاری از نیازهای ویژهٔ انسانی را که پدیدهٔ

۱- تلخیص از کتاب سبز، فضای سبز شهری، ج ۹، صص ۲۴ - ۳۱.

شهرنشینی به میزان وسیعی محدود نموده است، جبران می کنند؛

۲. پارک ها آب و هوای شهرها را بهبود می بخشند؛

۳. پارک ها به عنوان عنصر اساسی و شکل دهندهٔ سیمای شهرها به شمار می آیند؛

۴. پارک ها شاخص سلامت و بهداشت محیط محسوب می شوند؛

۵. پارک ها همراه با سایر مراکز خدمات شهری، نظیر زمینهای ورزشی و تفریحگاه های گوناگون، در مجموع بافت شهر کانونهای حیاتی آن را به وجود می آورند.

اقسام پارک ها و ویژگیهای آنها

فضاهای سبز اشکال گوناگونی دارند و بنا به کاربرد آنها به انواع مختلفی، از جمله فضاهای سبز برون شهری و درون شهری دسته بندی می شوند. اکنون به چند نوع فضای سبز و پارک درون شهری و برون شهری و تعریف آنها اشاره می کنیم:

۱. پارک های ملی

این نوع پارک ها بسیار گسترده و بزرگ هستند و به طوری طبیعی و دست نخورده نگهداری شده، در محدودهٔ خود

دارای رودخانه، آبشار، کوه، حیوانات وحشی، محلهای تاریخی مهم و احیاناً خطوط ساحلی و غیره می باشند.

چنین پارک هایی ضمن تطبیق با برنامه های آمایش سرزمین، باید به صورت مساوی و متعادل در سطح سرزمینهای کشور پخش شوند تا عموم مردم از آنها به طور مساوی استفاده کرده، لذت ببرند. پارک های ملی باید قابلیت دسترسی تعدادی از شهرها را داشته باشند.

رسالت اصلی اداره و ایجاد پارک ملی، ادارهٔ منظم، حفاظت مؤثر منابع طبیعی، استفادهٔ علمی، آموزش مردم و تفرّج است. در واقع به موازات گسترش و پیشرفت در تمام خدمات شهری و ازدیاد جمعیت، احداث پارک های ملی خود پدیدهٔ لازم و ضروری در تکمیل خدمات شهری و بهسازی محیط زیست می باشد. پارک های ملی اسمی عام برای انواع پارک های شهری و خارج شهری است که ظاهراً در تحقق بخشیدن، حفظ و حراست اکوسیستمها و زیباییهای طبیعی مؤثر می باشند.

آیین نامهٔ اجرایی قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوب ۳/۱۲/۱۳۵۴) تعاریف زیر را دربارهٔ پارک ملی ارائه می دهد:

«مادهٔ ۲: پارک ملی به محدوده ای از منابع طبیعی کشور؛

اعم از جنگـل و مرتع و بیشه هـای طبیعی و اراضـی جنگلی و دشت و آب و کوهسـتان اطلاق می شود که نمایانگر نمونه های برجسـته ای از مظاهر طبیعی ایران باشـد و به منظور حفظ همیشـگی وضع زنـدگی و طبیعی آن و همچنین ایجاد محیط مناسـب برای تکثیر و پرورش جانوران وحشی و رشد رستنیها در شرایط کاملاً طبیعی تحت حفاظت قرار می گیرد.

مادهٔ ۳: آیین نامـهٔ اجرایی قانون مزبور، آثار طبیعی ملی عبارت است از پدیـده های نمونه و نادر گیاهی یا حیوانی یا اشـکال یا مناظر کم نظیر و کیفیات ویژهٔ طبیعی زمین یا درختان کهنسال که یادگار تاریخی می باشد و به منظور داشتن محدودهٔ متناسبی تحت حفاظت قرار می گیرد.»

صاحب نظران برای پارک های ملی، ویژگیها و امتیازهای زیر را بر می شمارند:

۱. پناهگاه انسان برای داشتن طبیعتی دل پسند؛

۲. مکانی برای حفاظت از سرمایه های اکولوژیکی (۱)انسان؛

۳. مرکزی برای پژوهش های علمی در محیط زیست

ص: ۳۷

۱- اکولوژیکی (بوم شناسی یا بررسی رفتارها و کفش های جانداران و محیط زیست نسبت به هم).

دست نخورده و یا کمتر دست خورده؛

۴. به عنوان الگویی جهت مقایسهٔ تطبیقی با مناطقی که مورد تخریب واقع شده اند؛

۵. کانونی جهت آموزش و تربیت؛

۶. به عنوان آزمایشگاه های طبیعی برای بررسیهای اکولوژیکی؛

۷. به منزلهٔ دانشگاهی برای بالا بردن آگاهی مردم از محیط زیست؛

۸. مفرّی هرچند کوتاه مدت برای گریز از زندگی شهری و تفرّج در آن.

۲. پارک های جنگلی

پارک های جنگلی به دو دسته تقسیم می شوند:

الف) مصنوعی: پارک هایی به صورت مصنوعی و با هدف ویژه توسط کارشناسان در زمینی که به همین منظور در نظر گرفته می شود؛

ب) طبیعی: در پارک های طبیعی تلاش بر آن است که شکل حقیقی و طبیعی آن حفظ شود. در این پارک ها تنها تغییرات جزیی در طبیعت داده می شود تا در اختیار عموم قرار گیرند.

تأسیس پارک های جنگلی دارای ضوابط خاصی

ص: ۳۸

است که با پارک های ملی متفاوت بوده، برای احداث آنها باید نکات بسیاری را در نظر گرفت. از مهم ترین اهداف جنگل داری می توان در ایجاد تفرّج گاه، تولید چوب و بهبود شرایط اکولوژیکی محیط را نام برد.

در صورتی که پارک های جنگلی به منظور تفرّج احداث شده باشند، ضروری است که در آنها امکانات و شرایط (کمپینگ) اردوگاه (و پیک نیکهای) تفرج گاه های خانوادگی از قبیل: آب آشامیدنی و سرویسهای بهداشتی فراهم شده باشد.

۳. پارک های گیاه شناسی

به طور عرف و معمول در پارک های گیاه شناسی مجموعه ای از انواع گیاهان، درختان و درختچه های موجود در سراسر دنیا جمع آوری می شوند که با نام و ویژگیهای گیاهی مختص و اصلی حفظ و حراست شوند. این گونه پارک ها بیشتر برای دانشجویان و کارشناسان گیاه شناسی مفهوم خاصی از نظر آموزشی دارند.

طبیعی است که احداث این نوع پارک ها دارای ضوابط و اصول صحیح درختکاری و رعایت نکات لازم جنگل داری می باشد. در این گونه پارک ها معمولاً فضاهای مشخصی برای نشستن و مطالعه به صورت سالن یا آلاچیق

در نظر می گیرنـد. همچنین خیابانهـای اصـلی و فرعی و راهروهـای تفکیکی بین دسـته هـای مختلف از گیاهان به منظور طبقه بنـدی گیاهـان ایجاد می کننـد. این پارک ها کمتر به منظور تفرّج احـداث می شونـد و بیشتر به جهت علمی و تحقیقی ساخته شده اند.

۴. پارک های شهری؛ در مقیاس واحد همسایگی

پارک شهری در مقیاس واحد همسایگی عبارت است از پارکی که در یک واحد همسایگی قرار گرفته و مساحتی کمتر از نیم هکتار داشـته باشد. طبق اسـتانداردها، برای کودک ۹ ساله از دورترین نقطـۀ واحـد همسایگی تا پارک بایـد پیاده رفتن مقدور باشد و در طی مسیر از خیابانهای پر رفت و آمد و بزرگراه ها عبور نکند.

۵. پارک های شهری؛ در مقیاس محله

به پـارکی که در محله ای قرار دارد و مسـاحت آن حـدود دو برابر مسـاحت پـارک در مقیـاس همسایگی (یک هکتار) است، گفته می شود. همچنین ارتبـاط پیـاده برای کودک ۹ ساله از دورترین نقطـۀ محله تا پارک بایـد به حـدود دو برابر معیار واحد همسایگی برسد.

ص: ۴۰

۶. پارک های شهری؛ در مقیاس ناحیه

به پارکی گفته می شود که در نواحی مسکونی قرار داشته باشد و مساحت آن دو تا چهار برابر مساحت پارک در مقیاس محله (۴ هکتار) باشد و دسترسی پیاده طبق مشخصات برای ساکنان از دورترین نقطه تا پارک از نیم ساعت تجاوز نکند.

۷. پارک های شهری؛ در مقیاس منطقه

به پارکی گفته می شود که در مناطق مسکونی قرار داشته، مساحت آن حداقل دو برابر اندازهٔ حداکثر در مقیاس ناحیه (۸ هکتار) در نظر گرفته شود. همچنین طبق استاندارد، مراجعه کننده می تواند از دورترین منطقه با وسیلهٔ نقلیه در مدت زمانی از یک چهارم ساعت یا بیشتر، خود را به پارک یاد شده برساند.(۱)

تأسیسات لازم برای پارک ها

اشاره

پارک های عمومی به طور طبیعی باید برای تمام طبقات مردمی که به آنجا رفت و آمد می کنند، تجهیز و آماده گردند. به عبارت دیگر، این پارک ها برای گردش و محل استراحت عموم مردم احداث شده باشند. دست اندرکاران پارک های

۱- همان، صص ۴۱ - ۴۷.

عمومی باید سعی کنند که تمام وسایل سرگرمی و رفاهی (تقریباً برای همه گونه سلیقه، فکر و سنی) مهیا کرده باشند.

تأسیسات ضروری در پارک های عمومی به شرح زیر است.

۱. تشکیلات اداری

در پارک های عمومی باید برای مسائل اداری و رسیدگی به عملیات کارمندان، دفاتر و اتاقهایی تعبیه شود که این تشکیلات بر حسب وسعت پارک متغیر هستند.

یکی از ضروریات پارک ها تخصیص اتاقکهای نگهبانی جلوی درهای ورودی و خروجی است که مجهز به کلیهٔ وسایل ارتباطی و حفاظتی باشند.

همچنین در هر پارکی ایجاد بخش اورژانس و کمکهای اولیه لازم و ضروری است و بر حسب وسعت و کثرت بازدید کنندگان، تجهیزات این اماکن کم و بیش تغییر می یابد.

۲. تشکیلات ساختمانی

اشاره

تشکیلات ساختمانی در پارک های عمومی از قسمت های مختلفی تشکیل شده اند که عبارتند از:

الف) خیابانها

به طور کلی در پارک ها خیابان هایی به اشکال و

ص: ۴۲

اندازه های مختلف و با وسایل ساختمانی متفاوت، بر حسب نوع طراحی و شرایط محیطی احداث می شود که شامل خیابانهای اصلی، فرعی و پیاده روها می باشد.

در پـارک هـای بزرگ خیابانهـای اصـلی را می توان به صورت بلوار ایجاد نمود و پیاده روها را بر حسب وسـعت به طور یک طرفه یا دو طرفه و به عرض ۳ تا ۶ متر احداث کرد.

در ضـمن برای عابران پیاده خیابانهای مخصوصـی احداث می گردد که طول و عرض آن بستگی به بزرگی و کوچکی پارک و نوع آن دارد. در مواردی که عرض خیابانهـا زیاد باشـد، مناسب است در کنار آنها حاشـیه ای از گل کاری و چمن کاری به طور یـک طرفه یـا دو طرفه ایجـاد شود. همچنین اگر پیـاده روها دارای پله هسـتند، مسـیرهایی ویژهٔ معلولین در کنار آنها تعبیه شود تا افرادی که نمی توانند از پله ها استفاده کنند، بتوانند به راحتی در این مسیرهای ویژه تردّد نمایند.

ب) درهای ورودی و خروجی

پـارک هـا بر حسب وسـعت و موقعیت محل می تواننـد درهای ورودی و خروجی متعـدد و به انـدازه و شـکل های گوناگونی داشته باشند. برای جلب نظر عابرین مناسب است نزدیک درها فضایی را با طرح های چشمگیری مانند

آبنماهای مجلل، همراه با تزیینات گلکاری ایجاد شود.

ج) پارکینگ

به منظور رفاه بازدیـد کنندگانی که وسایط نقلیه دارند، فضایی را نزدیک ساختمانها یا قسـمتهای معینی از پارک جهت پارک آنها در نظر می گیرند.

د) موزه ها

از آنجایی که در پارک ها وجود انواع سرگرمی ها بر حسب سلیقه های مختلف لازم و ضروری است، لذا با توجه به وسعت پارک می توان قسمتی را برای موزه های حیوانات، نباتات، مجسمه ها و مانند اینها در نظر گرفت و احداث نمود.

ه-) گلخانه ها و گرمخانه ها

در پارک ها برای حفظ نباتات زمستانی و پیش رس کردن یا ازدیاد گیاهان، در گوشه هایی از پارک - که عبور و مرورم کمتر است - گلخانه ها و گرمخانه هایی با اصول فنی ساخته می شود.

و) آکواریوم

برخی پارک ها به منظور ایجاد سرگرمی و جذب بیشتر علاقمندان به انواع جانوران آبزی، استخرهای بزرگی با

اعماق مختلف برای انواع حیوانات دریایی مانند انواع ماهیها، دلفینها و... تعبیه می کنند. گاهی کنار این گونه استخرها، سالنهای سرپوشیده با محفظه هایی به اندازه های خاصی ساخته و در آنها انواع ماهیهای زیبای مناطق دنیا را نگهداری می نمایند.

در برخی از پارک ها نیز بر حسب موقعیت منطقه، آکواریومهایی به صورت موزه های بزرگ و آموزشی از انواع جانوران دریایی برای علاقمندان و دانشجویان احداث می گردد.

۳. تشکیلات تزییناتی

اشاره

به منظور ایجاد تنوع و شادابی در حیات پارک، لازم است از کلیهٔ امکانات موجود در طبیعت الهام گرفته و طبیعتی

زنده، زیبا، هماهنگ و پویا پدید آورد. از این رو، احداث موارد زیر توصیه می گردد.

الف) آبنماها

انواع آبنماها شامل: حوضچه ها یا حوضهای کم عمق که غالباً دارای فوّاره های متعدد همراه با چراغهای رنگی است که معمولاً ـ عمق آنها بین ۴۰ تا ۶۰ سانتی متر بوده، با مصالح ساختمانی گوناگون و بر حسب شکل و فرم خاصی طراحی می شوند. در پاره ای موارد از مجسمهٔ حیوانات،

پرندگان و انسان به عنوان سمبل یا رساندن منظوری در تزیین آبنماها استفاده می شود.

ب) برکه

احداث برکه در جذابیت پارک و زیبایی آن بسیار مؤثر است. بر که به شکلهای منظم یا غیر منظم، با اعماق مختلف، در نزدیکی منطقهٔ جنگلی و کنار سطوح گلکاریهای وسیع ساخته می شود. گیاهانی که در داخل یا نزدیک برکه کاشته می شوند بایستی کاملًا با خطوط و گلهای تزییناتی منطقه هماهنگی داشته باشند.

ج) دریاچه های مصنوعی

در پارک های بزرگ و محل هایی که آب فراوانی در دسترس است، معمولاً دریاچه هایی با شکل های نامنظم که خطوط حاشیهٔ آن به نظر طبیعی جلوه نماید، احداث می کنند و برای سهولت در امر تردد و امکان استفادهٔ بیشتر از آنها، در اطرافشان خیابانهایی احداث می شود. در صورتی که دریاچه سطح وسیعی از پارک را اشغال کرده باشد، مناسب است که در وسط آن یک یا چند جزیره به شکل نامنظم و حالتی طبیعی احداث شود و با گیاهان مختلف تزیین گردد.

برای حفظ حجم آب و محیط زیست موجودات و

ص: ۴۶

گیاهـان موجود در دریـاچه، لازم است از چنـد نقطه توسط مجرایی آب وارد دریاچه شـده و از یک یا چنـد مجرا آب خارج گردد، به نحوی که آب دایم در آن جریان داشته باشد تا نگندد.

در پارک هایی که دریاچه های بزرگی دارند، به منظور امکان تفریح و استفادهٔ بیشتر، از انواع قایقهای موتوری و پایی استفاده می کنند.

د) جنگل کاری

در پارک ها ایجاد محوطه ای به نام جنگل یا بیشه زار برای گردش در فصول مختلف سال ضروری است. ایجاد جنگل نه فقط از نظر زیبایی؛ بلکه به نحوی در آب و هوای شهر نیز مؤثر است. در قسمتهایی از جنگل فضاهایی را باز می گذارند تا بتوان از نیمکتهای چوبی یا سنگی برای استراحت یا نشستن استفاده کرد. معمولاً در کنار این جنگلها مکانهایی جهت ایجاد آلاچیق، به منظور استفاده در نظر می گیرند. آلاچیقها یا سرپناه ها بیشتر در مواقع بارانی یا آفتابی شدید مورد استفاده واقع می شوند.

ه-) گل کاری و چمن کاری

در پارک ها سطوحی که برای گل کاری در نظر گرفته می شود، از نظر فرم و مشخصات نسبت به نوع پارک

متغیر و متنوع اند. معمولاً در اطراف خیابانهای وسیع یا خیابانهایی که به عبور عابر پیاده اختصاص دارند، گل کاری به صورت لکه ای و چمن کاری محدود انجام می گیرد.

۴. تشکیلات رفاهی و تفریحی

اشاره

در پارک ها مسائل رفاهی و تفریحی از اهمیت خاصی برخوردارند، از جمله:

الف) رستورانها

برای رفاه بیشتر بازدید کنندگان، در پارک ها رستورانها و کافه هایی که بتوانند نیازهای عمومی را تأمین کنند، احداث می شود. رستورانها به صورت سالنهای سرپوشیده یا محوطه هایی سر باز، همراه با گل کاری و چمن ایجاد می گردد.

ب) سرویس بهداشتی

برای رفاه بیشتر و تأمین بهداشت و نظافت در پارک ها، مناسب است در نقاط مختلف محوطه هایی برای نظافت و شستشو تعبیه شود. این اماکن در محلهایی نزدیک جنگل، خیابانهای فرعی، باغ کودکان، باغ وحش و... احداث می شوند.

ص: ۴۸

ج) سالنهای سینما و تئاتر

معمولاً در پارک های بزرگ، سالن های سرپوشیده یا روباز به منظور نمایش فیلم یا تئاتر در فصول مختلف سال بنا

می کنند. در پارک های کوچک نیز محوطه هایی را در هوای آزاد برای نمایش فیلم و مانند آن در نظر می گیرند.

د) باغ وحش

در پارک های بزرگ برای سرگرمی بیشتر بازدید کنندگان دور از محل تجمع و استراحت، باغ وحش کوچکی با حیوانات مورد علاقهٔ خردسالان ایجاد می کنند.

ه–) نیمکت

یکی از وسایل ضروری و مورد نیاز پارک ها، نیمکت یا جایگاه هایی برای استراحت بازدید کنندگان است که توصیه می شود آنها را در خیابانهای اصلی و فرعی با حاشیه های چمن کاری و گل کاری، با رعایت فاصله کنار استخرها، برکه ها، آبنماها و... قرار دهند.

و) زمین های ورزشی

در پارک های عمومی ایجاد زمینهای ورزشی ضروری است. انواع و تعداد زمینهای ورزشی در پارک ها به بزرگی و کوچکی پارک بستگی دارد. معمولاً در پارک های کوچک

قطعاتی را نزدیک به جنگل یا بیشه به زمینهای ورزشی مانند: تنیس، بسکتبال، والیبال و... اختصاص می دهند.

ز) زمین بازی کودکان

اشاره

در پارک های عمومی، به منظور سرگرمی و بازی کودکان قسمتی که بزرگسالان بتوانند از دور کودکان را زیر نظر داشته باشند، احداث می کنند. این گونه زمینها بایستی از محل تردد وسایل نقلیهٔ داخل پارک کاملاً دور باشند و زمینهایی که در تابستان مورد استفاده قرار می گیرند، باید توسط درختان جنگلی یا دیوارهای سبز و بلند محصور و احاطه شوند و در کنار آنها بوفه و سرویس بهداشتی وجود داشته باشد.(۱)

در بعضی از کتابها که اکنون مورد توجه دست اندرکاران است و به عنوان مجموعه کتابهای سبز راهنمای شهرداران در موضوعات شهری، از جمله فضای سبز و احداث پارک می باشد، چنین آمده است:

موارد استفاده از زمین در طرح جامع تهران به شرح زیر ارائه شده است:

در محل هایی که به صورت کاربری، فضای سبز در نقشهٔ کاربری اراضی مشخص شده، استفاده از اراضی به

۱- تلخیص از طراحی باغ و پارک، ص ۳۲۴ - ۳۳۵.

عنوان پارک، فضای سبز عمومی، به همراه خدمات وابستهٔ مربوط، کاربری ورزشی و استقرار کارکردهای خدماتی نظیر فرهنگی، مذهبی، تأسیسات و تجهیزات شهری، پذیرایی و تفریحی، مشروط به رعایت موارد زیر مجاز می باشد:

بند ۱: رعایت حداکثر ۱۰ درصد سطح، به عنوان سطح مجاز احداث؛

بند ۲: رعایت حداکثر ۲۰ درصد سطح، جهت کاربری ورزشی در فضای باز.

ضوابط احداث ساختمان در کاربری فضای سبز نیز در طرح جامع تهران به صورت زیر پیش بینی شده است:

ماده ۱۴: فقط احداث کارکردهای فهرست زیر در کاربری پارک ها و فضای سبز مجاز می باشد:

بند ۱: مکانهای فرهنگی و اجتماعی، مسجد، کتابخانه و کتاب فروشی، موزه، نمایشگاه، رستوران و چایخانه و مشابه اینها، گلخانه، ساختمان اداری و نگهبانی پارک، سرویسهای بهداشتی، ساختمان تأسیسات و تجهیزات فنی، فضاهای تفریحی کودکان، فضاهای ورزشی و تئاتر و سینمای کودکان و آتلیه های هنری.

در رابطه با نیازهای یک پارک در تهران چنین آمده است:

ص: ۵۱

۱. مبلمان پارک

نیمکت، زباله دان، تابلوهای راهنمایی، تابلوهای اعلانات، پایه های مخصوص روشنایی، دروازه های ورودی- خروجی، حصار، مکان پیک نیک، فضاهای خصوصی و خلوت، سایبان و....

۲. ابنیهٔ پارک

مسجد، کتابخانه، نمایشگاه، گالری و سالن آمفی تئاتر، آبنما، کیوسکهای فروش مجلات و....

۳. تأسیسات رفاهی

توالت، دستشویی، کافه تریا، رستوران، خدمات درمانی و کمکهای اولیه، آبخوری و....

۴. تجهیزات

موتورخانه (آب و برق)، انبار نگهداری وسایل، گلخانه، نهالستان، محل تهیهٔ کود و کمپوست؟؟؟، استراحتگاه مستخدمان پارک.

۵. وسایل بازی

این نوع وسایل تنوع زیادی داشته و متناسب با طبقات سنی کودکان و نوجوانان تغییر می کنند و با توجه به فرهنگ و سنن هر جامعه ای، نوع آنها متفاوت است.

۶. زمین بازی

زمین بازی مانند: والیبال، بسکتبال، تنیس، بدمینتون،

ص: ۵۲

تنیس روی میز و ....

۷. نشانه های تجسمی

مجسـمه ها و تندیس اساطیر، مشاهیر، بزرگان و شخصیتهای مورد علاقهٔ جوامع، کتیبه، نقشهای برجسته، یادبود احداث پارک، سردرهای ویژه و...(۱)

ص: ۵۳

۱- همان، ص ۸۶ - ۸۷.

فصل دوم: مناسبات اسلامی و پارکها

اشاره

ص: ۵۵

توجه به طبیعت و نعمات الهی

در قرآن کریم آیاتی پیرامون نشانه های خداشناسی و توجه به آفریدگار جهان آمده و این موضوع را در زمینه های گوناگون یادآوری نموده است. در پارک (بوستان)، فضای سبز و برخی از مراکز تفریحی امکاناتی فراهم آمده که جلوه هایی از طبیعت و آفریده های الهی را در معرض دید ناظران قرار می دهد که عبرت آموز و هدایت بخش است و با آیات قرآن هماهنگی دارد.

از باب نمونه در سوره روم می خوانیم: «خداوند همان کسی است که بادها را می فرستد تا ابرهایی را به حرکت درآورند، سپس آنها را در پهنهٔ آسمان آن گونه که بخواهد می گستراند و متراکم می سازد. در این هنگام دانه های باران را می بینی که از میان آن خارج می شود. هنگامی که این

(باران حیاتبخش) را به هر کس از بندگانش که بخواهد، می رساند، ناگهان خوشحال می شوند و قطعاً پیش از آنکه بر آنان نازل شود، مأیوس بودند.»

«به آثار رحمت الهی بنگر که چگونه زمین را بعد از مردنش زنده می کند. چنین کسی (که زمین مرده را زنده کرد) زنده کنندهٔ مردگان (در قیامت) است و او بر همه چیز تواناست!»(۱)

حضور در اماکن عمومی مانند پارک ها آدمی را با درختان سرسبز و گیاهان با طراوت آشنا می کند، که این خود هم درس خداشناسی است و هم درس معادشناسی. به قول سعدی:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار

منظره ها و جلوه های طبیعت انسان را به تفاوت فصول سال آگاه می سازد که چگونه زمین خشک و بی آب و علف و درختان بی برگ و بار با آمدن باران رحمت الهی به زمینی زنده و سبز تبدیل گشته و از این همه طراوات و شادابی برخوردار شده است و هوای مطبوع و لطیف چگونه زندگی نشاط بخشی را برای انسان و دیگر موجودات به ارمغان آورده

۱- روم/ ۴۸ - ۵۰.

است!

این تغییر و تحول در طبیعت نشانگر قدرت و توانایی خدای بزرگ بر همه چیز و و زنده کردن مردگان در رستاخیز است.(1)

افزون بر این، حضور در پارک ها و بوستان هایی که باغ وحش دارند و نگریستن به حیوانات مختلف و تنوع آنها، انسان را به حکمت و قدرت الهی رهنمون می سازد تا در برابر پروردگار سر تسلیم فرود آورده، لذت و تفریح را با عبرت همراه سازد.

لذت حلال و نیکو

امام علی(علیه السّلام) فرمود: دلها همانند بدنها خسته و افسرده می گردند، پس (برای طراوت و سرزندگی آنها) نکته های زیبا و دانش تازه فراهم آورید!(2)

گویا حضرت به این نکته اشاره نموده است که چون جسم از خوردن غذای یکنواخت و یکرنگ در مدت طولانی خسته و ملول می شود، دل و روح انسان نیز از فکر و اندیشهٔ یکنواخت به صورت طولانی، خسته گشته و نیاز به تنوع

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۴۹۴.
۲- «اِنَّ هَذِهِ القُلُوبَ تَمَلُّ كَمَا تَمَلُّ الْأَبدانَ فَابتَغُوا لَها طَرائِفَ الحِكمَهِ»؛ نهج البلاغه، صبحی صالح، ص ۵۰۴، حکمت ۱۹۳.

دارد و باید زمینهٔ شادی و نشاط لازم را فراهم آورد.

امام علی(علیه السّلام) می فرماید: بر مؤمنین لازم است که شبانه روز خود را به سه بخش تنظیم کنند: بخشی برای راز و نیاز با خدا، قسمتی برای تأمین هزینهٔ زندگی و کسب حلال و بخشی نیز برای بهره گیری از لذتهای حلال.(۱)

امام صادق(علیه السّلام) نیز می فرماید: در حکمت آل داود(علیه السّلام) آمده است: برای مسلمان عاقل سزاوار است که جز به سه کار مشغول نگردد: ترمیم و رسیدگی به زندگی، تهیهٔ توشه برای آخرت و کسب لذت در چیزی که حرام نیست.(۲)

امام کاظم(علیه السّلام) می فرماید: بکوشید شبانه روز خود را به چهار بخش تقسیم کنید: بخشی برای راز و نیاز با خدا، قسمتی برای تأمین هزینهٔ زندگی، بخشی برای همنشینی با برادران و افراد مورد اعتمادی که با صفای باطن عیوب شما را بازگو می نمایند و قسمتی نیز برای لذت جویی حلال که با آن توان شما برای سه بخش دیگر افزایش یابد.(۳)

۱- «لِلْمُؤْمِنِ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ فَسَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ وَ سَاعَةٌ يَرُمُّ مَعَاشَهُ وَ سَاعَةٌ يُخَلِّي بَيْنَ نَفْسِهِ وَ بَيْنَ لَذَّتِهَا فِيمَا يَحِلُّ وَ يَجْمُل» همان، ص ۵۴۵، حکمت ۳۹۶.

۲- «إِنَّ فِي حِكْمَهِ آلِ دَاوُدَ يَنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ الْعَاقِلِ أَنْ لَا يُرَى ظَاعِناً إِلَّا فِي ثَلَاثٍ مَرَمَّهٍ لِمَعَاشٍ أَوْ تَزَوُّدٍ لِمَعَادٍ أَوْ لَذَّهٍ فِي غَيْرِ ذَاتِ مُحَرَّم» الکافی، ج ۵، ص ۸۷ ح ۱.

۳- «اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةً لِمُنَاجَاهِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لِأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمُعَاشَرَهِ الْإِخْوَانِ وَ الثِّقَاتِ الَّذِينَ يُعَرِّفُونَكُمْ عُيُوبَكُمْ وَ يُخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلَذَّاتِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَهِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثِ سَاعَات.» تحف العقول، ص ۴۰۹.

لزوم اهتمام به تفریحات سالم و ورزش

تفریحات سالم و ورزش از عوامل تأمین کنندهٔ سلامتی روح و جسم انسان است. در رهنمودهای اهل بیت(علیهم السّلام) نیز به آن اهمیت ویژه ای داده شده است و برای آن موارد و نمونه هایی آورده اند. از جمله آثار بهره مندی از تفریحات سالم و حلال، تقویت و یاری انسان در انجام دیگر امور دینی و زندگی است.

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) می فرماید: به سرگرمی و بازی(های مفید) بپردازید؛ زیرا دوست ندارم در دینتان سختگیری و خشونت دیده شود.(۱)

امیر مؤمنان(علیه السّلام) دربارهٔ آیهٔ «وَ لا تَنس نَصِیبَکَ مِنَ الدُّنیا» (۲) می فرمایند: سلامتی، توانایی، فراغت، جوانی، نشاط و بی نیازی [ثروت] خود را فراموش نکن و با بهره گیری [سالم] از آنها آخرت را طلب نما!(۳)

۱- «اُلهُوا و العَبُوا فإنّی أکرَهُ أن یُرَی فی دِینکُم غِلظَه.» نهج الفصاحه، ص ۲۵۹، ح ۵۳۱.

۲- قصص / ۷۷.

۳- «عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السّلام)(فِی قَوْلِهِ تَعَالَی: (وَ لا تَنْسَ نَصِیبَکَ مِنَ الدُّنْیا(قَالَ: لَا تَنْسَ صِحَّتَکَ وَ قُوتَکَ وَ فَرَاغَکَ وَ شَبَابَکَ وَ نَشَاطَکَ وَ غِنَاکَ أَنْ تَطْلُبَ بِهِ الْآخِرَهَ.» جعفریات، ص ۱۷۶.

در مواردی از تفریحات سالم یا ورزشهای دفاعی در کلام نورانی اهل بیت(علیهم السّلام) سخن به میان آمده است. از جمله رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) می فرماید: محبوب ترین سرگرمی نزد خداوند متعال، اسب دوانی [سوار کاری] و تیراندازی است.(۱)

خاطره ای از امام خمینی(قدسّ سرّه)

یکی از فرزندان امام(قدسّ سرّه) می گوید: روزمرّگی و عدم شادی، همچنین افراط و تفریط در درس خواندن و... باعث رکود در روحیه و زندگی و در نتیجه عدم پیشرفت و عدم سیر و گردش صحیح در نظم و انضباط شخصی و اجتماعی می شود، لذا تفریح باید در زندگی به شکل متعادلی وجود داشته باشد تا روحیهٔ لازم برای کسب مهارتهای زندگی و نیز تلطیف خُلق و خوی اجتماعی فراهم آید.

امام(قدسّ سرّه) برای درس خواندن اهمیت زیادی قائل می شدند؛ اما به همان میزان به تفریح و نشاط نیز اهمیت می دادند. به یاد دارم که همیشه می فرمودند: در ساعت تفریح درس نخوانید و در ساعت درس خواندن تفریح

۱- «أحَبُّ اللَّهو إلَی اللَّه تَعالَی إجراءُ الخَیلِ و الرَّمیُ.» نهج الفصاحه، ص ۱۶۹، حکمت ۸۳.

نکنید! هر کدام در جای خود. ایشان می گفتند: از زمان کودکی به یاد دارم که هیچ وقت این دو ساعت (تفریح و درس) را با هم عوض نکرده ام.(۱)

در حدیثی آمده است: امام صادق(علیه السّلام) در میدانهای مسابقهٔ تیراندازی و اسب دوانی حاضر می شدند.(۲) رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) می فرمود: بهترین سرگرمی شخص با ایمان، شناست و بهترین سرگرمی زن، ریسندگی.(۳)

و در جای دیگر فرمود: تیراندازی و شنا را به پسرانتان بیاموزید!(۴)

عوامل شادابی و شکوفایی

امیرمؤمنان(علیه السّلام) می فرماید: استفاده از بوی خوش، شستشو و استحمام، نگاه به سبزه و سوارکاری مایهٔ شادابی و شکوفایی است.(۵)

امام صادق(علیه السّلام) نیز می فرماید: شادابی و شکوفایی (جسم و روح) در ده چیز است: پیاده روی، سوارکاری، فرو

۱- سایت جماران.

۲- «عَن أبِی عَبدِاللهِ(أَنَّهُ کانَ یَحضُرُ الرَّمیَ وَ الرِّهَانَ.» الکافی، ج ۵، ص ۵۰.

۳- «خَیرُ لَهوِ المُؤمِنِ السَّباحَه و خَیرُ لَهوِ المَرأه المِغزَل.» نهج الفصاحه، ص ۴۷۳، ح ۱۵۲۷.

۴- «عَلِّمُوا أَبْنَاءَکُمُ الرَّمْیَ وَ السِّبَاحَهَ.» نوادر راوندی، ص ۴۹.

۵- «التَّطَیُّبُ نُشْرَهٌ وَ الْغُسْلُ نُشْرَهٌ وَ النَّظَرُ إِلَی الْخُضْرَهِ نُشْرَهٌ وَ الرُّکُوبُ نُشْرَهٌ» مکارم الاخلاق، ص ۴۲.

رفتن در آب (شنا)، نگاه به سبزه، خوردن، آشامیدن، نگاه به زن [همسر] زیبا، آمیزش، مسواک، شستن سر با گل ختمی و گفتگو با مردان [دوستان].(۱)

اهمیت و آثار درختکاری

در آیین اسلام به درختکاری و افشاندن بذر و تلاشهای زراعی اهمیت ویژه ای داده شده است، به گونه ای که گاهی کاشتن درخت و نهال، در ردیف بهترین و مقدس ترین کارهای خیر قرار می گیرد. از این رو، شایسته است مسلمانان نسبت به کاشت و داشت درخت کوتاهی نکرده و در راه گسترش فرهنگ آن کوشش نمایند؛ زیرا درختان در سالم سازی و پاکیزگی هوا نقش ویژه ای دارند.

اهمیت درختکاری چنان است که رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) دربارهٔ آن فرمود: اگر در آستانهٔ بر پایی قیامت بودید و نهالی در دست یکی از شما بود، چنانچه فرصت کاشتن آن را داشت، باید آن را بکارد.(۲)

در حدیثی دیگر نیز چنین آمده است: شخصی به امام

۱- «النُّشْرَهُ فِی عَشَرَهِ أَشْیَاءَ الْمَشْیِ وَ الرُّکُوبِ وَ الِارْتِمَاسِ فِی الْمَاءِ وَ النَّظَرِ إِلَی الْخُضْرَهِ وَ الْأَکْلِ وَ الشُّرْبِ وَ النَّظَرِ إِلَی الْمَرْأَهِ الْحَسْنَاءِ وَ الْجِمَاعِ وَ السِّوَاکِ وَ مُحَادَثَهِ الرِّجَالِ.» بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۳۲۲، ح ۲.
۲- «إِنْ قَامَتِ السَّاعَهُ وَ فِی یَدِ أَحَدِکُمُ الْفَسِیلَهُ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ السَّاعَهُ حَتَّی یَغْرِسَهَا فَلْیَغْرِسْهَا.» مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰.

صادق(علیه السّلام) عرض کرد: فدایت شوم! شنیده ام که گروهی می گویند: کشاورزی و زراعت کراهت دارد. آن حضرت فرمود: کشاورزی و درختکاری کنید، به خدا سوگند! مردم کاری حلال تر و پاکیزه تر از آن انجام نداده اند.(۱)

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) می فرماید: اگر مسلمانی درختی بکارد و انسان، حیوان یا پرنده ای از میوهٔ آن بخورد، تا روز قیامت برایش صدقه نوشته می شود.(۲)

امام صادق(علیه السّلام) نیز می فرماید: شش چیز است که مؤمن پس از مرگش از آن بهره مند می شود... یکی از آنها نهالی است که آن را کاشته است.(۳)

ایجاد فضای سبز

تأثیر فضای سبز و مراتع در بهداشت روان انسان و سلامت محیط زیست، مورد تأکید روایات است. پیش از نقل روایات، لازم است به این نکته عنایت شود که ارزش فضای سبز و ایجاد آن به بهره برداری شخصی اختصاص

۱- «عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ (علیه السّلام) قَالَ: سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَسْمَعُ قَوْماً یَقُولُونَ إِنَّ الزِّرَاعَهَ مَکْرُوهَهٌ فَقَالَ لَهُ ازْرَعُوا وَ اغْرِسُوا فَلَا وَ اللَّهِ مَا عَمِلَ النَّاسُ عَمَلًا أَحَلَّ وَ لَا أَطْیَبَ مِنْهُ...» الکافی، ج ۵، ص ۲۶۰، ح ۳.

۲- «مَا مِنْ مُسْلِمٍ یَغْرِسُ غَرْساً یَأْکُلُ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّهٌ أَوْ طَیْرٌ إِلَّا أَنْ یُکْتَبَ لَهُ صَدَقَهٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.» مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۶.

۳- «سِتُّ خِصَالٍ یَنْتَفِعُ بِهَا الْمُؤْمِنُ بَعْدَ مَوْتِهِ... وَ غَرْسٌ یَغْرِسُهُ...» خصال صدوق، ج ۱، ص ۳۲۳، ح ۹.

ندارد؛ بلکه کاشتن برای بهره برداری حیوانات و پرندگان نیز ارزش دارد و حتی آنجا که کشاورز یا باغدار امیدی به حیات و بقای خود ندارد و از بهره مندی شخصی ناامید است، به ایجاد فضای سبز ترغیب شده است.

ایجاد و حفظ پارک، بوستان، گلستان و فضای سبز و روان ساختن جوی آب صاف و زلال، مطلوب اسلام است، پس نه در ایجاد آن کوتاهی رواست و نه در حفاظت از آن قصور سزاوار است و نه در نگهداری منابع زیست - محیطی و مراتع و مزارع گل و گیاه، سستی به جا و بخشودنی. اگر فضای سبز با زراعت یا افشاندن دانه یا کاشتن شاخهٔ ثمربخش همراه باشد، خیر مضاعف محسوب می شود.

در ایجاد فضای سبز، گل و گیاه نمود ویژه ای دارند. امیر مؤمنان(علیه السّلام) دربارهٔ اهتمام پیامبر- به گل و گیاه فرمود: روزی رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) با دو دست مبارکشان به من گل محمدی هدیه کرد؛ چون آن را بوییدم، فرمود: این گل، پس از برگ و گل درخت مورد، بهترین گل بهشتی است.(۱)

چون بوی خوش محبوب خداست و حبیب خدا دوستدار آن می باشد، پیامبر(صلّی الله علیه و آله) نسبت به بوی خوش گل

۱- حَبانی رَسُولُ الله صلّی الله علیه و آله بِالوَردِ بِکلِتا یَدَیهِ فَلَمّا اَدنَیتُه اِلی اَنفی. قال: اِنّه سَیِّدُ رَیحانِ الجَنَّةِ بَعدَ الآسِ. عیون اخبار الرضا(ع)، ج۲، ص ۴۰.

اظهار علاقه می کرد و می فرمود: یکی از چیزهایی که از دنیای شما محبوب من است، بوی خوش می باشد. همچنین برای ترغیب به بوی خوش و تشویق به ایجاد فضای عطرآگین فرمود: اگر خدا به بهشتیان اذن تجارت می داد، به تجارت پارچه و عطر می پرداختند.(۱)کنایه از اهمیت محیط سالم و هوای پاک و معطر که در سایهٔ رعایت اصول زیست - محیطی فراهم می شود.

آثار نگاه به سبزه

امام صادق(علیه السّلام) می فرماید: نگاه کردن به [درخت، جنگل و] سبزه، چهره را نورانی و درخشان می کند.(۲)

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) در ضمن سخنی می فرماید: نگاه کردن به سبزه، دیده را روشنی می بخشد.(۳) و در سخن دیگر می فرماید: نگاه کردن به سبزه، نشاط آور است.(۴)

امیرمؤمنان(علیه السّلام) نیز می فرماید: نگاه کردن به سبزه مایهٔ شادابی، نشاط و حیات است.(۵)

ص: ۶۷

۱- لَو اَذِنَ اللهُ تَعالی فی التِجارَةِ لِاَهلی الجَنَّةِ لَاتّجزُوا فِی البَزِّ و العِطر. کنز العمال، ج۴، ص ۳۱.

۲- اَربَعٌ یُضیئنَ الوَجهَ .... النَظرُ اِلی الخُضرَةِ. الخصال، ص ۲۳۷.

۳- ثَلاثٌ یَجلِینَ البَصَر: النَظَرُ اِلیَ الخُضرَة.... الجامع الصغیر، ج۱، ص ۵۳۷.

۴- النَظَرُ اِلی الخُضرَةِ یُسِرُّ... صحیفه الامام الرضا علیه السلام، ص ۷۲.

۵- النَظَرُ اِلی الخُضرَشةِ نُشرَةٌ .... عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۲، ص ۴۰.

فصل سوم: وظایف مدیران پارک ها و فضای سبز

اشاره

ص: ۶۹

شهرداریها و متصدیان اصلی پارکها

جایگاه قانونی شهرداریها

بر اساس اصل ۵۰ قانون اساسی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسلهای بعدی باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفهٔ عمومی تلقی می گردد. این در حالی است که شهرنشینی، طی دهه های اخیر دارای پویشی فراگیر بوده و چون شهرها به کانون مجتمع های زیستی استقرار جمعیت تعبیر شده اند، اهمیت موضوع آشکار می گردد.

اگرچه شهرنشینی باعث رفاه و راحتی انسانها شده است؛ ولی گرفتاریهایی را نیز به دنبال داشته که هرچه جمعیت شهرها افزون می شود، به همان نسبت مشکلات شهری نیز بیشتر می گردد. مشکلاتی که در نهایت بهداشت

و سـلامت جـان و روان مردم را بـه طـور مسـتقیم در معرض خطر قرار می دهـد؛ زیرا افزایش جمعیـت از سـویی مـوجب بروز مسـائلی همچـون افزایش ترافیـک و کارگـاه هـای کوچـک و بزرگ و افزایش حجم زبـاله می شـود و از سوی دیگر، انهـدام جنگلها، درختان و فضای سبز را به منظور ایجاد واحدهای مسکونی به دنبال دارد.

مسائل دسـتۀ اول، باعث ایجاد انواع آلودگی هوا، آب و صدا می شود و مسائل دستۀ دوم، به تخریب محیط زیست می انجامد. به این سـبب دست زدن به اقداماتی برای حل مسائل زیست - محیطی و تبدیل هرچه بهتر محیط شـهری به محیطی قابل زیست برای ساکنان آن، از جمله وظایف مهم شهرداریهاست. البته شهرداریها در انجام این اقدامات به مجوز قانونی نیاز دارند.

قانون شهرداری (مصوب سال ۱۳۲۴ش) در این زمینه مجوز لازم را به شهرداریها می دهد؛ ولی این قانون تنها مجوز شهرداریها در این مورد نیست؛ بلکه قوانین و مقررات دیگری نیز هسـتند که مجموع آنها وظایف و صـلاحیت شهرداریها را در برخورد با مسائل محیط زیست شـهری تبیین می کند. این قوانین عبارتند از: قانون نوسازی و عمران شهری (مصوب سال ۱۳۴۷ش)، آیین نامۀ جلوگیری

از آلودگی آب (مصوب سال ۱۳۶۳ش)، لایحهٔ قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها (مصوب سال ۱۳۵۹ش).

در برخی از بندهای مادهٔ ۵۵ قانون شهرداریها - که به وظایف شهردار یها اختصاص دارد - ایجاد و نگهداری فضاهای سبز عمومی از جمله وظایف شهرداری دانسته شده است.

اکنون هر یک از شهرداریها به طور قانونی و عرفی، به عنوان سرپرست اصلی فضاهای سبز شهری شناخته می شوند و به فراخور آن، سازمان و تشکیلات متناسبی ایجاد کرده اند. برای نمونه، در شهرهای بزرگ کشور از جمله تهران، مشهد و اصفهان، برای این منظور شهرداریها به استناد مادهٔ ۸۴ قانون شهرداریها، تشکیلاتی تحت عنوان «سازمان پارک ها و فضای سبز» به وجود آورده اند.

در واقع، نقش و جایگاه چنین سازمانهایی در شهرداریهای بزرگ، با استناد به مادهٔ ۳ اساس نامهٔ مصوب سازمان پارک ها و فضای سبز شهر مشهد را می توان به عنوان موضع و اهداف سازمان چنین خلاصه کرد:

ایجاد و نگهداری و ادارهٔ کلیهٔ امور پارک ها، فضای سبز، میدانها و وسایل تفریحی و انجام هرگونه پژوهش علمی و کشاورزی دربارهٔ مسائل فضای سبز و طرح و برنامه ریزی

در جهت گسترش این امر و ارائهٔ خط مشیهای اساسی و بنیادی. افزون بر این، شهرداریها موظف اند به مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری در زمینه های ذی ربط توجه کنند.

به طور کلی، طبق تبصرهٔ ۴ لایحهٔ قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها (مصوب سال ۱۳۵۹ش) کاشت، حفظ و آبیاری درختان گذرگاه ها، میدانها، بزرگراه ها و پارک های عمومی از اهمّ وظایف شهرداریها می باشد که این وظایف - طبق قانون - منحصر به داخل محدوده های قانونی مصوب شهرهاست و حفظ فضاهای سبز خارج از محدوده های مذکور، به عهدهٔ سایر دستگاه ها، به ویژه سازمان حفاظت محیط زیست است .(۱)

فراهم آوردن امکانات مربوط به پارکها

ساخت و ساز با حفظ ارزشهای دینی

شهرداری با نظارت صحیح بر شهرسازی، نقش مهمی در ایجاد چهرهٔ اسلامی شهر دارد. بدین جهت، برخی از صاحب نظران گفته اند: در زمینهٔ شهرسازی اسلامی باید به دو نکتهٔ سودمند توجه نمود:

۱- تلخیص از کتاب سبز، فضای سبز شهری، ج ۹، ص ۱۳- ۱۹.

۱. اهـداف سـاخت بناهـا: در جامعـهٔ اسـلامی بناهـای گوناگون با اهـداف مختلفی ساخته می شونـد؛ بناهای شخصـی و اماکن عمومی که شامـل مراکز فرهنگی، مـذهبی، بهـداشتی، خـدماتی و دولتی مـدیریتی است. فایـدهٔ بناهای عمومی و منافع عمومی مربوط به آنها، به این ترتیب است:

ترویـج دانش و فرهنـگ، حفظ و ترویـج شـعائر دینی، حفظ و گسترش بهـداشت، ارائـهٔ خـدمات به مردم، ادارهٔ جامعه و حفظ اهـداف نظـام اسـلامی که بایـد در چهرهٔ عمومی بناها و اماکن شـهر نمایان باشـد و برای دستیابی به این اهـداف، بایـد مبانی و قواعـدی را در نظر گرفت. برای مثال، در تأسیس بناهای شخصـی به بهانهٔ تسـلط هر کس بر اموال خود - که محور آزادیهای فردی در زنـدگی است - نمی توان حقوق همسایگان و عابران را نادیده گرفت و به آنان ضـرری وارد نمود؛ چون رعایت آن حقوق بر آزادیهای شخصی انسان مقدم است.

همچنین برای ساختن اماکن دینی بایـد «لزوم تعظیم شـعائر دینی» و نیز قاعـدهٔ «حرمت توهین به دین» و زمان و مکان مربوط به دین توجه شود. و نیز برای بهره گیری از اماکن عمومی، باید حریم هر یک از زن و مرد و نیز حقوق تمامی سنین رعایت شود. بنابراین، تأسیس بناها و تأمین

امکانات بهداشتی و رفاهی آنان باید به گونه ای باشد که حریم محرم و نامحرم حفظ شود و اصل عدم اختلاط زن و مرد مراعات گردد، حتی در تأسیس و نصب بالابرها در برجها و ساختمان های بلند، به گونه ای تدبیر شود که حکم اتاق در بسته و خلوت را برای زن و مرد نامحرم را پیدا نکند.

۲. شکل بناها: از دیدگاه اسلام شکل یکسان و خاصی برای ساخت و ساز در زمانها و مکانها معین نشده است؛ بلکه مناسب است بر اساس شرایط زمانی و مکانی و تأمین اهداف مورد نظر اسلام، بناها تأسیس شوند. از این رو، پیامبر اسلام(صلّی الله علیه و آله) فرموده است: شهرهایتان را به لحاظ مکان و نمای زیبا به گونه ای بسازید که چشم نواز بوده و چشم انداز داشته باشد.(۱)

نظر به اینکه از یک سو باید نسبت به حفظ بیت المال حساسیت لازم وجود داشته باشد و از سوی دیگر مصرف آن در جای خود ضرورت دارد، در قوانین و آیین نامه های مربوط به فضاهای سبز و پارک ها نیز تذکرات لازم در نظر گرفته شده و مقرراتی را ابلاغ نموده اند که برخی از آنها چنین است:

اصول مدیریت حفظ و بهسازی فضاهای سبز

اشاره

امروزه ساز و کار مدیریت فضاهای سبز شهری،

۱- برگرفته از مفاتیح الحیات، ص ۵۳۳ - ۵۳۴.

امری بسیار ظریف، مهم و حیاتی است. لازمهٔ حفظ و توسعهٔ مطلوب فضاهای سبز شهری، داشتن برنامه ها و خط مشیهای صحیح است. فرایند حفظ و نگهداری درختان در شهر باید مستمر باشد که این کار مشارکت همهٔ شهروندان را می طلبد، خصوصا این مهم در طول زمستان نیز نباید ترک شود؛ زیرا فصل زمستان برای چمنها، درختان و درختچه ها مشکلات گوناگونی به وجود می آورد. اغلب مردم تصور می کنند که گیاهان در فصل زمستان به رسیدگی نیاز ندارند، در صورتی که پیشگیری و مبارزه با آسیبهای زمستانی کاری دقیق و بس دشوار است.

لزوم استمرار حفاظت محیط و پارک ها و اهمیت آن سبب می گردد که تأکید شود، ایجاد فضای سبز در شهرها را نباید در چارچوب مسئولیتهای شهرداری و یا مدیریتهای شهری محدود کرد؛ بلکه مشارکت مردم و اقدامات انفرادی و جمعی آنها نیز ضروری و لازم است؛ آثاری که در نتیجهٔ مشارکت مردم در زمینهٔ ایجاد فضای سبز به وجود می آید، به مراتب می تواند گسترده تر از اقدامات رسمی و دولتی باشد. برخی از این اقدامات به شرح ذیل است:

۱. ارتقای نقش مردم

مردم هر شهر، کاربران فضاهای سبز عمومی آن شهر

هستند. اساساً هدف از ایجاد فضاهای سبز عمومی، ارتقای شرایط سلامت جسمی و روحی مردم است. مدیران شهری باید به منظور حفظ دستاوردها از دو طریق نقش مردم را ارتقا دهند:

الف) ارائهٔ آموزش غیر رسمی به کاربران فضای سبز بر حسب شرایط خاص هر یک از گروه های جنسی و سنی، در خصوص اهمیت فضای سبز و توقّعات مسئولین از مردم؛

ب) تقویت احساس مسئولیت در مردم، با مشارکت دادن گروه های مختلف در حفظ و نگهداری فضای سبز، نظیر: بازنشستگان، زنان خانه دار، دانش آموزان و....

۲. ارتقای بهره وری اکولوژیکی فضای سبز شهری

مدیران و دست اندرکاران فضای سبز شهری باید به گونه ای برنامه ریزی کنند که با حداقل استفاده از نیروی انسانی و هزینه (داده)، حداکثر استفاده را در ایجاد بازدهی اکولوژیکی (ستاده) به وجود آورند. برای این منظور، برخی از این اقدامات پیشنهاد می شود:

الف) مدیران و دست اندرکاران شهری به اتخاذ تدابیری به منظور حفظ و توسعهٔ فضاهای سبز خصوصی و نیمه خصوصی اقدام کنند و از تخریب آنها با جدیت جلوگیری نموده، مردم و نهادهای اداری شهر را در حفظ و نگهداری

فضاهـای سبز خصوصـی شان راهنمایی و یاری نماینـد؛ چراکه این دسـته از فضاهای سبز هزینه های عمومی را دارد، و در عین حال توزیع آن در سطح شهر - معمولاً - یکنواخت و بازدهی اکولوژیکی آن مطلوب است.

ب) مـدیران و سیاسـتگذاران فضای سبز شـهری بایـد از کاربرد بی رویـهٔ گونه های گیاهی کم بازده، به ویژه گلهای فصـلی و چمن خودداری کننـد؛ چراکه درختان با طول عمر نسـبتاً پایدار با بازدهی اکولوژیکی بالاتر، هزینهٔ نگهداری کمتری بر جامعه تحمیل می کنند.

گفتنی است که عمر یـک درخت به نـوع آن بسـتگی دارد، پس آشـنایی بـا نـوع و چگونگی رشـد طولی و عرضـی درختـان، انتخاب نوع مناسب درخت را سـبب می شود. در واقع، با تبدیل «سطوح سبز» به «فضای سبز» از طریق کاربرد بیشتر درختان می توان به ارتقای بهره وری اکولوژیکی دست یافت.

افزون بر اینها، توجه به چند موضوع دیگر در افزایش ارتقای بهره وری اکولوژیکی فضاهای سبز حایز اهمیت است:

۱. انتخاب گونه های مناسب و سازگار با شرایط اقلیمی و جغرافیایی؛

۲. انبوه سازی درختان و حتی المقدور پرهیز از تک درخت سازی محوطه ها؛ چراکه مهم ترین بخش پارک ها و

محیط های سبز، بخش درختان آن می باشد و بیشترین اثر بخشی پارک ها در آب و هوای شهر، مربوط به درختان است. هر قدر وسعت درخت زار (فضای سبز) بیشتر شود و وسعت چمن زار (سطح سبز) کاهش یابد، اثرات مفید اکولوژیکی پارک ها افزایش می یابد؛

۳. اختصاص مساحت کافی برای هر یک از پروژه های توسعهٔ فضای سبز؛ چراکه اثر درختان در کاهش آلودگی هوا فقط زمانی مؤثر است که از وسعت کافی برخوردار باشند. برای اینکه کارخانجات آثار ناگواری در منطقه نگذارند، باید به وسیلهٔ فضای سبز محصور شوند. برآوردها نشان می دهد که هر عرض ۵۰۰ متر فضای سبز قادر است ۷۰ درصد از گاز SO_2 و... را کاهش دهد.

در واقع پارک های وسیع، در آب و هوا و سایر شرایط ویژهٔ شهرها، از پارک های کوچک با وسعت کمتر ثمر بخشی بیشتری دارند. حداقل وسعتی را که یک پارک می تواند اثرات ملموس خود را در آب و هوای یک منطقه بگذارد یک الی یک و دو دهم هکتار می باشد.

صاحب نظران معتقدند که فضاهای سبز کوچکی که در محله های پر تراکم و خالی از مناطق سبز واقع شده باشند، فضاهای آلوده محسوب می شوند. این فضاها نه

تنها در بهبود وضعیت هوای آنجا بـدون تأثیرنـد؛ بلکه با مکیـدن غبار، از محیط اطراف خود آلوده تر می شونـد. در واقع، این فضاهـا در مقابـل جریـان نزولی به صورت قیفی درمی آینـد، پس اگر جای این فضاهای سبز کوچک را چمن و درختچه های کوچک بگیرند، با جذب توده های هوای مجاور وضع وخیم تر خواهد شد.

معیارهای مدیریت پارکها

۱. ایمنی

نکات ایمنی تجهیزات و خدمات عرضه شده در پارک ها باید به طور کامل رعایت شود. تأسیسات برق و امکان اتصال برق با تیر چراغهـای روشـنایی در اثر آبیـاری، ورود غیر مجـاز موتور سواران، امکـان خطرات احتمـالی وسایل تفریحی همچون انواع چرخ و فلکهـای برقی، تابهـا و سرسـره هـای کودکـان، وجود اختلاف سـطحهای خطرناک در مسـیرهای پیادهٔ پارک، کیفیت بهـداشتی مواد غـذایی بوفه هـای پـارک و... همواره بایـد از سوی مـدیران فضاهای سبز عمومی با دقت و وسواس بسـیار مورد نظارت و کنترل قرار گیرد.

ص: ۸۱

۲. امنیت

با اتخاذ تدابیر مختلف طراحی یا مدیریتی، باید از ایجاد فضاهای غیر قابل دفاع در پارک ها جلوگیری کرد.

سیستم روشنایی در شب و اتخاذ سیستم های نظارتی و انتظامی، به امنیت محیط پارک ها کمک خواهد کرد. مکان یابی صحیح فضای سبز عمومی از چهار سو، به گونه ای برای رهگذران امکان چشم انداز به پارک را فراهم می نماید.

۳. تجهیزات

در پارک ها لازم است تأسیسات و تجهیزات ضروری از جمله: آب خوری، دستشویی و... با کیفیت مناسب و رعایت اصول بهداشتی و امنیتی ایجاد و در اختیار کاربران فضای سبز قرار گیرد.

۴. تسهیلات

عرضهٔ خدمات متنوع اجتماعی و فرهنگی از قبیل: وسایل ورزشی، کتابخوانی، نمایش و فیلم، آموزشهای هنری و... در جذب مردم و ارتقای بهره وری اجتماعی فضاهای سبز عمومی، نقش ارزنده ای دارد.

ص: ۸۲

۵. دسترسی راحت

توزیع مکانی فضای سبز باید به گونه ای باشد که دستیابی به آن آسان باشد. برخی زمان دسترسی را ۱۰ دقیقه (معادل ۴۰۰ تا ۵۰۰ متر از نواحی مسکونی) می دانند، البته این را نمی توان به عنوان یک استاندارد پذیرفت.

۶. سازگاری و هماهنگی

کانونهای تفریحی باید متناسب با محیط و هماهنگ با محله، ناحیه و منطقه ای که در آن مستقر می شوند، طراحی شوند. به طور کلی، برنامه ریزی خدمات تفریحی باید بر اساس نیازها، علایق، امکانات و نظام ارزشها و گرایشهای مشترک مردم صورت گیرد.

تلاش برای خدمت بهتر و بیشتر

در آیین اسلام نسبت به انجام کارهای نیک و پسندیده و خدمت به مردم در زمینهٔ امور مختلف زندگی توصیه های فراوانی شده است.

صدقه و خدمت رسانی

در اسلام صدقه، تنها انفاق مالی و کمک مادی را شامل نمی شود؛ بلکه موارد زیادی را در بر می گیرد که به چند نمونه اشاره می کنیم:

پیامبر(صلّی الله علیه و آله) پیرامون آموزش و نشر علم فرمود: مردم چیزی همانند دانشی که می گسترند، صدقه نمی دهند.(۱)

و در حدیث دیگری فرمود: مدارا کردن با مردم، صدقه است.(۲)

و فرمود: هر کار خوبی صدقه است و آنچه آدمی با آن آبروی خود را نگه می دارد، برای او صدقه نوشته می شود.(۳)

و در سخن دیگری فرمود: بهترین نوع صدقه آبرسانی است و بهترین چیزی که می توان صدقه داد، آب است.(۴)

با استفاده از این حدیث بعضی از صاحب‌نظران گفته اند: آبیاری مزارع و سیراب کردن گیاهان، حیوانات و انسان، از برجسته ترین مصادیق صدقه است و نیز مطلق آب دادن (برای نوشیدن، پرورش گیاه، شستشو و یا بنّایی و مانند آن، همگی) به عنوان «صدقه الماء» و «سقی الماء» از بهترین مصادیق صدقه شمرده شده است.(۵)

کارکردهای صدقه و پاداش آن در جلوه های گوناگونش

ص: ۸۴

۱- «مَا تَصَدَّقَ النَّاسُ بِصَدَقهٍ مِثْلَ عِلْمٍ يُنْشَرُ.» بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۵.
۲- «مُدَارَاهُ النَّاسِ صَدَقَهٌ.» روضه الواعظین، ج ۲، ص ۳۸۰.
۳- «كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَهٌ وَ مَا وَقَى بِهِ الْمَرْءُ عِرْضَهُ كُتِبَ لَهُ بِهِ صَدَقَه.» دعوات راوندی، ص ۱۰۷.
۴- «فْضَلُ الصَّدَقهِ سَقْيُ الْمَاءِ وَ أَفْضَلُ الصَّدَقهِ صَدَقَهُ الْمَاءِ.» بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۶۹.
۵- مفاتیح الحیات، ص ۵۴۵.

قابل توجه است و در روایات موارد زیادی یادآوری و مطرح شـده که در اینجا به یک روایت پیرامون پاداش آب‌رسانی اشاره می کنیم:

امام صادق(علیه السّلام) می فرماید: مؤمن از چند چیز پس از مرگش بهره می برد: فرزند نیکوکاری که برایش آمرزش طلبد، قرآنی که بر جای گـذارد (چاپ و منتشر کنـد) و مورد اسـتفاده قرار گیرد، چاه آبی حفر کند، نهالی بکارد، آبی جاری سازد (که مردم از آن بهره ببرند)، و روش نیکویی پایه گذاری کند که پس از او از آن پیروی کنند.(۱)

از این رو بر همگـان، به ویژه متولیـان و متصـدیان امور مربوط به فضاهـای سبز، پارک ها و مراکز تفریحی شایسـته است که با دلگرمی به مردم خـدمت نموده و با آمادگی روحی و امیـد به پاداش الهی، در خـدمت به مردم سـعی و تلاش فراوان نماینـد و کسی را در این مقوله استثنا نسازند.

لزوم توجه بیشتر به مراکز فرهنگی و عبادی

در اسلام به موضوع تأسیس مکانهای فرهنگی و عبادی عنایت خاصی شده است. در سورهٔ قلم و نخستین

۱- «خِصَالٌ یَنْتَفِعُ بِهَا الْمُؤْمِنُ مِنْ بَعْـدِ مَوْتِهِ وَلَـدٌ صَالِحٌ یَسْـتَغْفِرُ لَهُ وَ مُصْـحَفٌ یُقْرَأُ مِنْهُ وَ قَلِیبٌ یَحْفِرُهُ وَ غَرْسٌ یَغْرِسُهُ وَ صَدَقَهُ مَاءٍ یُجْرِیهِ وَ سُنَّهٌ حَسَنَهٌ یُؤْخَذُ بِهَا بَعْدَهُ.» امالی صدوق، ص ۱۶۹.

آیاتی که بر پیامبر اکرم(صلّی الله علیه و آله) فرود آمده، پیرامون دانش و ابزار آن سخن رفته است، همان چیزی که زیر بنای تمدن و فرهنگ اسلامی است.

در جریان هجرت نیز، نخستین گامی که پیامبر(صلّی الله علیه و آله) برداشت، در دهکدهٔ قبا مسجدی تأسیس کرد و پس از ورود به مدینه نیز در نخستین گام، آماده سازی مسجدالنّبیّ به عنوان پایگاه عبادت و نیایش با خدا و نیز مرکز رسیدگی به امور مردم را در رأس کار خود قرار داد.

از این رو، در آیات و روایات مسلمانان را به ایجاد پایگاه های فرهنگی و ساختن مراکز عبادی و تعمیر آن، تشویق و ترغیب نموده و آداب بهره گیری از مسجد و برکات و آثار سازندهٔ دنیوی و اخروی آن را یاد آوری کرده اند.

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) در حدیثی به حضور در مسجد سفارش نموده و می فرماید: شیطان گرگ انسان است و همانند گرگ، گوسفندِ جدا و دور شده از گله را می برد. بنابراین، از پراکندگی و تفرقه بپرهیزید و بر شما باد به پیوستن به جماعت مسلمانان و تودهٔ مردم و حضور در مسجد!(۱)

آن حضرت در حدیث دیگری تأسیس مسجد را از موارد

۱- «إِنَّ الشَّیْطَانَ ذِئْبُ الْإِنْسَانِ؛ کَذِئْب الْغَنَم یَأْخُذُ الشاهَ الْقَاصِیَهَ وَ الناحِیَه، فَإِیَّاکُمْ وَ الشِّعَابَ، وَ عَلَیْکُمْ بِالْجَمَاعَهِ وَ الْعَامَّه وَ المَسجِد.» مسند احمد بن حنبل، ج ۵، ص ۲۳۳.

روشن باقیات صالحات دانسته و فرموده است: هفت چیز است که پس از مرگ ثوابش برای بنده نوشته می شود: درختی که بکارد، چاهی که حفر کند، نهری که جاری سازد، مسجدی که بنا نماید، قرآنی که بنویسد، دانشی که منتشر کند و فرزند صالحی که برایش آمرزش طلبد.(۱)

اما پیرامون رعایت بهداشت و حریم مسجد روایات گوناگونی داریم که به چند مورد اشاره می کنیم:

امام صادق(علیه السّلام) فرمود: کسی که اخلاط سر و سینهٔ خود را در مسجد نیندازد، بر دردی نگذرد، مگر آنکه خدا آن درد را از او بر می دارد.(۲)

پیامبر(صلّی الله علیه و آله) فرمود: کسی که مسجدی را جارو کند و بروبد، خدا در برابر این کار، پاداش آزاد کردن بنده ای را برایش می نویسد و کسی که خاشاکی اندک - به اندازه ای که چشم را آزار دهد - از مسجد بیرون برد، خدای بزرگ برایش رحمت دنیا و آخرت را می نویسد.(۳)

۱- «سَبْعَهُ أَشْيَاءَ يُكْتَبُ لِلْعَبْدِ ثَوَابُهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ رَجُلُ غَرَسَ نَخْلًا وَ حَفَرَ بِئْراً وَ أَجْرَى نَهَراً وَ بَنَى مَسْجِداً وَ كَتَبَ مُصْحَفاً وَ وَرَّثَ عِلْماً وَ خَلَّفَ وَلَداً صَالِحاً يَسْتَغْفِرُ لَهُ بَعْدَ وَفَاتِهِ.» معدن الجواهر و رياضه الخواطر، ص ۵۹.
۲- «مَنْ تَنَخَّمَ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَدَّهَا فِي جَوْفِهِ لَمْ تَمُرَّ بِدَاءٍ إِلَّا أَبْرَأَتْهُ.» من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۳۳.
۳- «مَنْ قَمَ مَسْجِداً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عِتْقَ رَقَبَهٍ وَ مَنْ أَخْرَجَ مِنْهُ مَا يَقْذِى عَيْناً كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِه.» امالی صدوق، ص ۱۸۰.

آنچه گفته شد، ملت و دست اندرکاران دولتی را فرا می خواند که با نظارت ویژه و مناسب تری از آنچه در پارک ها و فضاهای سبز می گذرد، نسبت به بهداشت و نظافت و پرهیز از آلودگی آن اقدام کنند و با نظافت بهتر، نمازخانه ها را با جاذبهٔ بیشتری در اختیار استفاده کنندگان قرار دهند.

حفظ بهداشت محیط زیست پارکها

بهداشت محیط زندگی، نه تنها بر سلامت جسم و جان آدمی تأثیر می گذارد؛ بلکه در افزایش رزق و روزی انسان نیز اثربخش است. امام مجتبی(علیه السّلام) می فرماید: پرهیز از کار زشت زنا و نتیجهٔ نظافت و جارو کردن محیط زندگی و شستشوی ظرفها، زمینه ای برای بی نیازی است.(۱)

پیامبر اکرم(صلّی الله علیه و آله) فرمود: «خدا پاک و پاکیزه است و پاکی و پاکیزگی را دوست دارد...، پس آستان زندگی خود را پاکیزه کنید.»(۲) از این حدیث شریف نکاتی استنباط می شود، از جمله:

۱. از منظر رسول گرامی(صلّی الله علیه و آله) اصول محیط زیست صبغهٔ ملکوتی دارد و رعایت طهارت و پاکیزگی در بدن، منزل،

۱- «تَرْكُ الزِّنَا وَ كَنْسُ الْفِنَاءِ وَ غَسْلُ الْإِنَاءِ مَجْلَبَةٌ لِلْغَنَاءِ.» بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۳۱۸.
۲- اِنّ الله تَعالی طَيِّبٌ يُحِبُّ الطّيبَ، نَظيفٌ يُحِبُّ النِظافَةَ .... فَنَظِّفوا اَفنِيَتَكُم. الجامع الصغیر، ج۱، ص ۲۶۷.

محل کار، محیط های علمی و مراکز فرهنگی و عبادی و... برای آن است که انسان خلیفهٔ خداست و باید سنت و سیرت او را سرلوحهٔ خود قرار دهد و به پاکی و پاکیزگی (از آن رو که محبوب خداست)، علاقمند باشد.

۲. بوی خوش و پاکیزگی، روح را لطیف می کند؛ زیرا جان آدمی بر بدن او حاکم است و تأثیر و تأثر متقابل آن دو بر کسی پوشیده نیست و در پرتو خوش بویی و طهارت و پاکیزگی تن، روح ملکوتی تقویت شده، توان پرواز بهتری می یابد.

۳. فرمان مزبور از منظر حدیث شناسی، همگانی، همیشگی، همه جانبه و فراگیر است، به گونه ای که تمام انسانها، اعم از زن و مرد، ناتوان و توانا، پیر و جوان، در تمام دوران زندگی و از هر جهت، باید بدن، منزل و محل کار خود را نظیف و پاکیزه و از آلودگی حفظ کنند و چنانچه آلوده شود، به نظافت آن مبادرت نمایند.

این اصول، حقوق و وظایف متقابل تمام شهروندان نسبت به یکدیگر و نیز دولت و ملت در برابر همدیگر است.

۴. نسیمی که از کوی و برزن پاک و معطر می گذرد، نه تنها شامّهٔ شهروندان را به بوی خوش آشنا می کند؛ بلکه پیک دوستی و صفا و وفا خواهد بود؛ زیرا چنین فضای

پاک و خوشبویی، محبوب خدایی است که زیبایی و خوشبویی را دوست دارد.

اینکه وجود مبارک رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) دربارهٔ کوه اُحد فرمود: اُحد کوهی است که ما را دوست دارد و ما نیز او را دوست می داریماین سخن به کوه احد اختصاص ندارد و بدین معناست که تمام کوه ها و طبیعت دوست ما هستند و ما نیز دوست آنهاییم و تنها از کوه احد برای مثال یاد شده است. در پرتو چنین معرفتی، حفظ محیط زیست معنا می یابد و چنین انسانی، نه دریا را آلوده می کند و نه صحرا و کوه را از بین می برد. ،(۱)

لزوم توجه به انتقادات و پیشنهادات سازنده

توسعه و ارتقای فرهنگ سلامتی و تندرستی و توجه روز افزون جامعه به تلاش جسمانی موجب شده تا توجه دستگاه های اجرایی متولی خدمات عمومی، به ویژه شهرداریها به تجهیز اماکن عمومیِ مورد استفادهٔ آحاد مردم، نظیر پارک ها و فضاهای سبز شهری، به وسایل و امکانات ورزشی جلب گردد.

این رویکرد از یک سو موجبات جلب نظر مردم و ایجاد انگیزهٔ هرچه بیشتر برای مردم در سنین مختلف را جهت

۱- مفاتیح الحیات، صص ۶۸۹ - ۶۹۱.

انجام فعالیت های ورزشی فراهم آورده است و از سوی دیگر سبب گشته دولتها هزینه های سنگینی را صرف فرهنگ سازی و توسعهٔ ورزش همگانی کنند.

یکی از فعالیتهایی که در این زمینه در سالهای اخیر در کشورمان انجام گرفته است، نصب لوازم ورزشی در پارک ها و ترغیب افراد به استفاده از آنهاست. نخستین دستگاه های بدن سازی در سال ۱۹۹۸م در چین ساخته و در سال ۱۳۸۴ش وارد ایران شد و در پارک ملت نصب گردید.

نکته این است که این دستگاه ها و وسایل ورزشی تا چه حد مفید و سودمند می باشند که در این زمینه نسبت به برخی از آنها و سودمند یا خطرناک بودنشان نظرهای متفاوتی ابراز شده است؟ البته این مطلب یک نظر کارشناسی و فنی است که باید دستگاه های اجرایی آن را جدی گرفته و با بررسی لازم، تصمیم مناسب را اتخاذ نمایند.

نکتهٔ دیگر اینکه ما نمی توانیم هرچه را در کشورهای دیگر مفید و سودمند دانستند و در مراکز تفریحی و ورزشی خود به کار گرفتند، ما نیز از آنها استفاده کنیم؛ زیرا ما باید ارزشهای فرهنگی و دینی خود را در نظر داشته باشیم و جامعه را از وسایلی بهره مند نماییم که مورد تأیید کارشناسان واقعی

ص: ۹۱

دینی نیز باشد.

در اینجا مناسب است بدانیم که تفریحات سالم در اسلام چیست و ورزشهای ناپسند از دیدگاه اسلام کدام است؟

پیش از این گفتیم که در اسلام برخی از ورزشها، مانند: اسب دوانی، تیراندازی و شنا مورد توجه و سفارش واقع شده اند. اکنون باید گفت که برخی از ورزشها نیز مورد مذمت و نکوهش روایات هستند. از جمله: «اصبغ بن نباته» می گوید: از حضرت علی(علیه السّلام) شنیدم که فرمود: شش گروه را نباید سلام داد... کسانی که نباید به آنان سلام داد، عبارتند از: یهود، نصارا، بازی کنندگان با نرد و شطرنج، شراب‌خواران، نوازندگان تار و تنبور، لذت برندگان از دشنام دادن به مادران و شاعران (آنها که باطل می سرایند)... .(۱)

امام باقرC می فرماید: انواع بازیهای قمار (که در آن برد و باخت صورت می گیرد) مانند شطرنج و نرد جزء مَیسِر به شمار می آیند تا آنجا که بازی کودکان با گردو نیز قمار به شمار می آید. در قرآن مَیسِر مانند شراب، کاری شیطانی

شمرده شده است.(۲)

ص: ۹۲

۱- خصال، ج ۱، ص ۳۳۱.

۲- «یدخل فی المیسر اللعب بالشطرنج و النرد و غیر ذلک من أنواع القمار، حتی ان لعب الصبیان بالجوز من القمار.» تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۶۶۹. آیه مورد نظر: مائده/ ۹۰.

بنابراین، جا دارد که شهرداریها و دست اندرکاران پارک ها و فضاهای سبز و مراکز تفریحی به ورزشهایی که در آیین اسلام مورد سفارش قرار گرفته، بیشتر روی آورند و با فرهنگ سازی و تبلیغات مناسب، مردم، به ویژه جوانان را نسبت به پرداختن به آنها تشویق نمایند و از ورزشهای ناپسند باز دارند و حداقل برای آن تسهیلات فراهم نکنند.

همچنین شایسته نیست که در طبیعت سرسبز که از نعمات خداوند است، انسان با انجام معصیتهایی مانند بازیهای حرام (از جمله پاسور بازی یا شطرنج با قید برد و باخت و...) کفران نعمت کند.

حکم نقاشی و مجسمه سازی

نظر به اینکه در برخی پارک ها و فضاهای سبز، برخی از مکانها دارای نقاشی یا مجسمه های گوناگون هستند، مناسب است احکام فقهی این دو را بدانیم و مورد توجه قرار دهیم.

امام خمینی (مسئلهٔ ۲۰۶۹): خرید و فروش مجسمه و صابون یا چیزهایی دیگری که روی آن ها مجسمه دارد، اشکال ندارد.

آیت الله نوری همدانی: ساختن مجسمه حرام است؛ ولی

خرید و فروش آن اشکال ندارد.

آیت الله گلپایگانی: ساختن مجسمه حرام است؛ ولی خرید و فروش آن بعید نیست که جایز باشد، اگرچه احتیاط در ترک است.

آیت الله خویی: ساختن مجسمهٔ جاندار؛ بلکه نقاشی آن نیز حرام است؛ ولی خرید و فروش آن مانعی ندارد، اگرچه احوط ترک است.

آیت الله تبریزی: ساختن مجسمهٔ جاندار بنا بر مشهور حرام است و نقاشی آن جایز است و خرید و فروش آن مانعی ندارد، اگرچه احوط ترک است.

آیت الله سیستانی: ساختن مجسمهٔ جاندار بنا بر احتیاط حرام است؛ ولی خرید و فروش آن مانعی ندارد، و اما نقاشی جاندار جایز است.

آیت الله شبیری زنجانی: ساختن مجسمهٔ جاندار حرام است و همچنین نقاشی جاندار بنا بر احتیاط حرام است؛ ولی خرید و فروش آن مانعی ندارد، هرچند احتیاط مستحب در ترک آن است.

آیت الله بهجت: ساختن مجسمهٔ موجودات جاندار حرام است؛ اما نگهداری آن برای مقاصد غیر حرام بنا بر اظهر جایز است، و نیز معامله به همین مقصود مانعی

ندارد، اگرچه احتیاط مستحب در ترک آن است. و نقاشی موجودات جاندار بنا بر اظهر حرام نیست، اگرچه احتیاط در ناقص یا جدا کشیدن آن است.

آیت الله صافی: ساختن مجسمه حرام است و احتیاط واجب ترک خرید و فروش آن است.

آیت الله مکارم: ساختن و خرید و فروش مجسمه اشکال دارد؛ ولی خرید و فروش صابون و مانند آن که روی آنها شکل مجسمه یا نقشهای برجسته است، اشکالی ندارد.(۱)

مقام معظم رهبری: ساخت مجسمه و نقاشی و ترسیم موجودات بی روح اشکال ندارد و همچنین نقاشی و ترسیم چهرهٔ موجودات ذی روح [جاندار]، اگر بدون برجستگی باشد و یا مجسمهٔ آنها که به صورت غیر کامل باشد، اشکال ندارد؛ ولی ساخت مجسمهٔ انسان یا سایر حیوانات به صورت کامل اشکال دارد؛ اما خرید و فروش و نگهداری نقاشی و مجسمه جایز است و ارائهٔ آنها در نمایشگاه هم اشکال ندارد.(۲)

وسایل بازی مطمئن در پارکها

بر اساس مقررات مربوط به پارک ها و فضاهای سبز که

ص: ۹۵

۱- توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۲۰۹.

۲- همان، ص ۹۷۶، س ۱۲۲۱.

پیش از این مطرح شد، یکی از کارهایی که باید انجام شود، نصب وسایل ورزشی و تفریحی در پارک هاست. رعایت استاندارد بودن وسایل بازی و امکانات مربوط به آنها و کاهش عوامل خطرزا جزء وظایف دست اندرکاران پارک هاست و کم توجهی نسبت به آنها می تواند خطرساز بوده، مشکلاتی را برای استفاده کنندگان به بار آورد.

اختصاص پارکهای بانوان

در سالهای اخیر یکی از کارهایی که شهرداریها در استانهای گوناگون برای رفاه خانواده ها و پیشگیری از آسیبهای اخلاقی و کاهش آن انجام داده اند، احداث دو نوع پارک به عنوان پارک بانوان و پارک خانواده بوده است تا بانوان و خانواده ها بتوانند با آسایش و اطمینان بیشتری در آنجا حضور یافته و از امکانات موجود در آنها بهره مند شوند.

از نظر آسیب شناسی، شاید مهم ترین آسیب آن دسته از پارک ها و فضاهای سبز که برای عموم احداث شده اند، همان مسائل غیر اخلاقی است که توسط برخی افراد رخ می دهد. از این رو جا دارد دست اندرکاران پارک ها و فضاهای سبز، پارک های خانواده و پارک های ویژهٔ بانوان را احداث کنند و با برنامه ریزی بهتر زمینهٔ تفریح سالم تر برای مردم، به ویژه قشر مذهبی را فراهم آورند.

ص: ۹۶

زمینه سازی و تبلیغ فرهنگ کتابخوانی

اسلام آیین دانش و بینش است و نخستین آیات آسمانی نازل شده بر پیامبر اسلام(صلّی الله علیه و آله) در سورهٔ «علق» پیرامون علم و آگاهی بوده است. بنابراین، باید یکی از تلاشهای مدیران فضاهای سبز و پارک ها در راستای ترویج کتابهای مناسب و سودمند و عرضه کردن آنها و تبلیغ پیرامون کتابخوانی باشد، تا خانواده ها به موضوع کتاب اهمیت بیشتری بدهند.

در پارک ها و فضاهای سبز عمومی نیز جا دارد شهرداریها، همان طور که در آیین نامهٔ اجرایی آمده است، با هماهنگی متولیان و دست اندرکاران امور فرهنگی کشور، این خلأ را پر کرده، در پارک ها محلهایی برای فروش و مطالعهٔ کتاب احداث نمایند.

و نیز می توان در نقاط مختلف پارک ها محلهایی را در نظر گرفت که در آنجا کتابهای مناسب و کم حجم برای قشرهای گوناگون جامعه وجود داشته باشد و با نصب تابلوهایی نظر مردم را به آن سو جلب کرد.

گسترش کشت درختان با ثمر

یکی از مسائلی که ممکن است به ذهن بعضی از افراد خطور کند، این سؤال است که: چرا در پارک ها و فضاهای

سبز درختـان میوه دار کشت نمی شود؟ بایـد شـهرداریها پیرامون این موضوع و راههای آن اقـدام نماینـد و به تناسب اسـتانها و مناطق مختلف اقلیمی تصـمیم شایسـته و بایسـته ای برای کشت و گسترش درختان میوه بگیرنـد. طبیعی است که در این مکانها بایـد از درختـانی بهره برد که کمتر نیاز به سم پاشـی دارنـد و با کارشناسـی درست برای اماکن عمومی و فضای سبز متناسـب شناخته شوند. همانگونه که گاهی شنیده می شود، برای این امر در بعضی از پارک ها درخت زیتون کشت نموده اند.

استفاده از تابلوها

یکی از ابزارهای مهم و اموری که اسـتعمارگران در راسـتای اهداف نامقدس و شیطانی خویش از آن بهره می گیرند، موضوع تبلیغـات است. در این زمینه با صـرف هزینه هنگفتی از رسانه های جمعی، مردم را تحت تأثیر تبلیغات خویش قرار می دهنـد و به انحراف می کشند.

از این رو، کسـانی که در راسـتای اهـداف الهی گام بر می دارنـد، بایـد به تناسب هـدف مقدسـی که دنبال می کننـد، از ابزار تبلیغات اسـتفادهٔ مناسب نموده، در این راسـتا گامهای جدی بردارند؛ چراکه رسالت رسولان الهی نیز تبلیغ بوده است، و از این مسیر مردم را به حق و حقیقت دعوت

نموده اند.

با توجه به آنچه گفته شد، مناسب است دست اندرکاران در فضاهای سبز و پارک ها، نسبت به رشد فرهنگ دینی و پاسداری از ارزشها و جلوگیری از گسترش ضد ارزشها اقدام نمایند، و نقش تبلیغات را در نظر بگیرند و از جمله با نصب تابلوهای مناسب، با محتوای دینی، مانند رهنمودهای معصومین(علیهم السّلام) و بزرگان دینی، جهت گسترش و تبلیغ مفاهیم ارزشی قدم بردارند.

از باب نمونه پیرامون بهداشت و نظافت می توان از جملات زیر در نقاط مختلف پارک ها و فضاهای سبز استفاده کرد:

طبیعت را دوست داشته باشیم، چنانکه پیامبر(صلّی الله علیه و آله) کوه اُحد را دوست داشت.

پیامبر(صلّی الله علیه و آله) فرمود: خدا پاک و پاکیزه است و و پاکی و پاکیزگی را دوست دارد.(۱)

امام صادق(علیه السّلام) فرمود: محیط زندگی خود را نظافت کنید.(۲)

یا در کنار شیرهای آب که در نقاط مختلف پارک وجود

ص: ۹۹

۱- جامع الصغیر، ج ۱، ص ۲۶۷.

۲- کافی، ج ۶، ص ۵۳۱.

دارد، این حدیثها مناسب است نصب شود:

امام صادق(علیه السّلام) می فرماید: شستشوی ظرفها و تمیز و جارو کردن محیط زندگی، مایهٔ افزایش رزق و روزی است.(۱)

رسول اکرم(صلّی الله علیه و آله) فرمود: سه کار است که هر کس انجام دهد، از رحمت خدا دور خواهد شد:

۱. کسی که مکان عمومی [مانند خیابانها، سایه بانها، پارک ها و جایگاه مسافران] را آلوده کند؛

۲. کسی که از آب نوبه ای باز دارد [و حق و نوبت دیگران را رعایت ننماید]؛

۳. کسی که راه را ببندد و مانع عبور رهگذران شود.(۲)

و فرمود: هرچه می توانیـد خود را پاکیزه کنیـد که خدا اسـلام را بر پاکیزگی بنا نهاده است و هرگز وارد بهشت نمی شود، جز پاکیزه.(۳)

۱- «غَسْلُ الْإِنَاءِ وَ كَسْحُ الْفِنَاءِ مَجْلَبَةٌ لِلرِّزْق.» خصال، ج ۱، ص ۵۴.
۲- «ثَلَاثٌ مَلْعُونٌ مَنْ فَعَلَهُنَ الْمُتَغَوِّطُ فِی ظِلِّ النُّزَّالِ وَ الْمَانِعُ الْمَاءَ الْمُنْتَابَ وَ السَّادُّ الطَّرِيقَ الْمَسْلُوكَ.» کافی، ج ۲، ص ۲۹۲.
۳- «تَنَظَّفُوا بِكُلِّ مَا استَطَعتُم فَإنَّ اللَّهَ تَعالَى بَنى الإسلامَ عَلَى النِّظَافَه و لَن يَدخُلَ الجَنَّه إلّا كُلُّ نَظِيف.» نهج الفصاحه، ح ۱۱۸۲.

فصل چهارم: وظایف مردم در برابر پارکها و فضاهای سبز

اشاره

ص: ۱۰۱

توجه به اموال عمومی و بیت المال

درآمدهای عمومی که از راه زکات، خمس، مالیات و مانند آنها به دست می آید، از ثروتهای عمومی است، لذا بهره گیری از این اموال تابع مقررات ویژه ای است که حکومت اسلامی و دست اندرکاران اجرایی باید آن را اجرا کنند و هیچ کس بدون استحقاق حق بهره برداری شخصی از آن را ندارد. از این رو، در آیین اسلام قوانین شدیدی برای پیشگیری از سوء استفاده از اموال عمومی وضع شده است و مراقبت از آن را بر دوش همگان، به ویژه مسئولان نهاده است.

امیر مؤمنان(علیه السّلام) در عهدنامهٔ معروف به مالك اشتر چنین فرموده است: «بپرهیز از اینکه آنچه را مردم در آن سهیم اند، به خود یا کسانی خاص اختصاص دهی [و دیگران را از آن

محروم سازی].»(۱)

پرهیز از تصرف شخصی در اموال عمومی و بیت المال به قدری مهم است که حتی به پیامبران نیز سفارش شده است که از آن بپرهیزند. امیر مؤمنان علی(علیه السّلام) فرمود: خدا به حضرت داود(علیه السّلام) وحی کرد: تو بندهٔ خوبی هستی؛ ولی از بیت المال بهره می بری و با دست خود کار نمی کنی [و از دسترنج خود نمی خوری]، پس داود(علیه السّلام) چهل روز گریست تا اینکه خداوند به آهن دستور داد برای او نرم شود. آهن را برایش نرم ساخت و داود(علیه السّلام) هر روز یک زره جنگی می بافت و آن را هزار درهم می فروخت، بدین گونه سیصد و شصت زره جنگی بافت و به سیصد و شصت هزار درهم فروخت و خود را از بیت المال بی نیاز ساخت.(۲)

بنابراین، خانواده هایی که در اماکن عمومی مانند پارک و مراکز تفریحی حضور می یابند و ساعاتی از شبانه روز را در آنجا به سر می برند، باید نسبت به اموال عمومی موجود در پارک ها مراقبت بیشتری نموده، از تخریب یا از بین بردن آنها جلوگیری به عمل آورند، و سرپرستان و بزرگ ترها از فرزندان و همراهان خردسال خود بیشتر مراقبت نمایند.

۱- «وَ مِن کِتابٍ له(کَتَبه لِلأشتَرِ النَخَعیّ لَمّا وَلّاه عَلَی مِصر...: إِیَّاکَ وَ الِاسْتِئْثَارَ بِمَا النَّاسُ فِیهِ أُسْوَه...» نهج البلاغه، نامه ۵۳.

۲- کافی، ج ۵، ص ۷۴، ح ۵.

جبران خسارت به اموال شخصی یا عمومی

تردیـدی نیست که اموال شخصـی مردم و نیز بیت المال دارای حرمت است و کسـی حق نـدارد بـدون اجازهٔ صاحبان یا دست انـدرکاران در آنها تصـرف نمایـد، و اگر آنها را از بین ببرد یا خسارتی بر آنها وارد نمایـد، ضامن است و باید جبران کند. در این زمینه اولیا و کسانی که نسبت به نگهداری مجنون یا سفیه یا صغیر مسئولیت دارند، باید دقت لازم را به عمل آورند.

«کودکان و دیوانگان نیز در صورت اتلاف مال غیر، ضامن اند و اگر مالی داشته باشند، از مال آنها بر می دارند؛ وگرنه ضمان بر ذمّهٔ آنها ثابت است تا زمانی که مالی کسب کننـد؛ اما اگر مالک مال خود را در اختیار کودک و دیوانه قرار دهـد، اتلاف آنها ضمان ندارد.

در بحث ودیعه و لقطه(مـالی که انسان پیـدا می کنـد) و غیر آن، از کلمات برخی از فقها اسـتفاده می شود که ضـمان آنچه را کودک و دیوانه تلف می کننـد، در صورتی بر عهـدهٔ خود آنـان است که ولیّشان در محافظت و مراقبت از آنان یا از آنچه که در دست آنان قرار می گیرد، کوتاهی نکرده باشد، در غیر این صورت، ضمان بر عهدهٔ ولیّ است.»(۱)

۱- مجله فقه اهل بیت(، ج ۵۳، ص ۲۳۱.

علامه حلّی(قدسّ سرّه) در این باره می گوید: اگر ولیّ در حفظ لقطه کوتاهی کند، بدین صورت که لقطه را از دست کودک نگیرد تا در دست او تلف شود یا آن را تلف کند، ضمان بر عهدهٔ ولیّ است.(۱)

مرحوم کاشف الغطاء(قدسّ سرّه) نیز گفته است: ... مالی که طفل و دیوانه می گیرند، در صورت اطلاع ولیّ، مثل این است که خود ولیّ آن مال را گرفته باشد؛ اگر آن مال تلف شود، ولیّ ضامن آن است.(۲)

وی در بحث زکات می گوید: ... اگر کودک و دیوانه مقداری از مالشان را که زکات به آن تعلق گرفته، از بین ببرند،

در صورتی که ولیّ در حفظ آن کوتاهی کرده باشد، ضمان بر عهدهٔ وی است و در صورت عدم کوتاهی، ضمان بر عهدهٔ خود آنان است. بنابراین، ولیّ باید از مال آنان عوض زکاتی را که تلف شده، بپردازد.(۳)

در مادهٔ ۷ قانون مسئولیت مدنی نیز چنین آمده است: کسی که نگهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانوناً یا بر حسب قرارداد به عهدهٔ او می باشد، در صورت تقصیر در نگهداری یا مواظبت، مسئول جبران زیان وارده از ناحیهٔ

۱- تذکرهٔ الفقهاء، ج ۲، ص ۲۵۵.

۲- کشف الغطاء، ج ۴، ص ۶۰۴.

۳- همان، ص ۱۴۷.

مجنون یا صغیر می باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا قسمتی از زیان وارده را نداشته باشد، از مال مجنون یا صغیر زیان جبران خواهد شد.

از نظر حکم فقهی و شرعی نیز بیشتر مراجع گفته اند: با توجه به اینکه متولی مال مجنون و سفیه ولیّ شرعی آنهاست، ولیّ آنان ضامن خواهد بود؛ امّا برخی از مراجع می گویند: خود سفیه و مجنون ضامن هستند.

به عنوان نمونه به چند پرسش و پاسخ توجه کنید:

سؤال: برخی از افراد در اتوبوسهای عمومی یا تلفنهای همگانی خساراتی را وارد آورده و صندلیها را پاره کرده یا شیشه ها را می شکنند، آیا ضامن هستند؟ به چه کسی باید بپردازند؟

حضرت آیت الله خامنه ای: ضمان ثابت است و باید خسارات را به ادارات مربوطه بپردازد.

حضرت آیت الله فاضل: بلی، ضامن هستند و باید خسارات را به شرکت مزبور بپردازند.

حضرت آیت الله صافی گلپایگانی: بلی، ضامن اند و باید به مؤسسه ای که به آن تعلق دارد، بپردازند.

حضرت آیت الله تبریزی: عمل مزبور جایز نیست و چنانچه به حسب مقررات او را ملزم به دادن مالی بنمایند،

باید آن را بپردازد.

حضرت آیت الله بهجت: بلی، ضامن اند و به حساب خاص آن مؤسسه واریز نمایند.

حضرت آیت الله مکارم شیرازی: آری، ضامن هستند و باید به ادارات و سازمانهای مربوطه بپردازند.

حضرت آیت الله سیستانی: ضامن اند و باید به شرکت یا ادارهٔ مربوطه بپردازند.(۱)

اما نسبت به خسارات اطفال و کودکان چنین آمده است:

سؤال: پسر بچّه ای هشت ساله با پرتاب سنگ یک چشم پسر بچّه ای هفت ساله را مجروح کرده است، بعد از مراجعات نزد اطبّای متخصّص چشم نظریّه قطعی داده شده که آن چشم به طور کلی ضایع شده و بینایی خود را از دست داده است. دیهٔ این چشم به عهدهٔ کیست؟ و اگر فرضاً به عهدهٔ پسر بچّهٔ هشت سالهٔ ضارب بوده باشد، چگونه و با چه شرایطی باید تأمین بشود؟

پاسخ: دیه بر عاقله (خانوادهٔ) طفل ضارب است.(۲)

سؤال: اگر کودکی که از دنیا رفته، در زمان حیات آسیبی

۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، ج ۴، ص ۱۶۵.

۲- استفتائات امام خمینی(قدسّ سرّه)، ج ۳، ص ۴۶۹.

به کسی وارد کرده است، آیا خانوادهٔ او باید از آن شخص حلالیت بطلبند؟

پاسخ: اگر آسیب مالی زده، از اموالِ آن کودک باید خسارت را بپردازند.(۱)

سؤال: اطفالی که پیش از بلوغ و تکلیف شرعی حیوانات و یا اثاثیهٔ مردم را تلف می کنند، ضمان آنها به عهدهٔ چه کسی می باشد؟

پاسخ: ولیّ آنها ضامن ادا است، هرچند از مال خود طفل باشد و اگر تا پس از بلوغ ادا نشد، خود او ضامن است .(۲)

سؤال: دو پسر بچّه مشغول سنگ پرانی به سوی هم بودند. فرد سوّمی هم در نزدیکی آنها مشغول بازی بوده که ناگهان سنگی به چشم ایشان برخورد کرده و ۸۰ درصد بینایی اش را از دست می دهد. وی از هر دو پسر شکایت و درخواست دیه نموده است. در طی رسیدگی دقیقاً مشخّص نشد که سنگ از ناحیهٔ کدام یک از آن دو پرتاب شده، و خود مصدوم نیز نمی داند که کدام یک به طرف وی سنگ پرتاب کرده اند؛ ولی قطعاً سنگ را یکی از آن دو بچّه پرتاب کرده است. دادگاه در مورد دیه به چه ترتیب عمل نماید؟

۱- استفتائات آیت الله بهجت(قدسّ سرّه)، ج ۴، ص ۱۳۸.

۲- همان، ص ۳۲۳.

پاسخ: در فرض سؤال، ارش (خسارت) بین آن دو نفر تنصیف می شود.(۱)

بهداشت محیط با عزم همگانی

با توجه به روایات یاد شده، گویا اسلام یک فرمان همگانی، همیشگی، همه جانبه و فراگیر صادر نموده است که همهٔ انسانها در تمام دوران زندگی باید نسبت به بدن، منزل، محل کار و زندگی خود حساس بوده، نظیف و پاکیزه باشند و از آلودگی دور بمانند.

این موضوع یکی از حقوق و وظایف متقابل شهروندان نسبت به یکدیگر و نیز ملت و دولت در برابر هم است. رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) از تخلّی (دستشویی کردن) زیر درختی که مردم از بار یا سایهٔ آن استفاده می کنند، یا سر راه و در معرض دید دیگران است، نهی می فرمود.(۲)

امام صادق(علیه السّلام) نیز فرمود: مردی به امام سجاد(علیه السّلام) عرض کرد: افراد غریب و ناشناس برای دستشویی کجا بروند؟ حضرت فرمود: از این مکانها پرهیز شود: کنار رودها، محلهای عبور و مرور، زیر درختان میوه و جاهایی که مورد

۱- استفاتائات جدید آیت الله مکارم، ج ۳، ص ۴۵۰.

۲- «نَهَی أَنْ یَبُولَ أَحَدٌ تَحْتَ شَجَرَهٍ مُثْمِرَهٍ أَوْ عَلَی قَارِعَهِ الطَّرِیقِ.» وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۳۲۸.

لعنت است. گفت: چه جایی مورد لعنت است؟ فرمود: جلوی درِ خانه ها.(۱)

امیر مؤمنان(علیه السّلام) می فرماید: آب ساکنانی دارد، پس با بول و غائط [مدفوع] آنها را نیازارید.(۲)

همچنین می فرماید: خانه هایتان را از تارهای عنکبوت پاکیزه نگهدارید؛ چرا که رها کردن آن مایهٔ فقر است.(۳)

از این رو شایسته است مسلمانان محیط زیست و اماکن عمومی خود از قبیل پارک ها و فضاهای سبز را پاکیزه نگهداشته، از آلوده کردن آنها جلوگیری کنند و این موضوع را یکی از وظایف خود بدانند.

خودداری از تخریب محیط زیست

در آیین اسلام نسبت به درختکاری و ایجاد فضای سبز سفارش و تأکید فراوانی شده است، و از سوی دیگر باید گفت که درختان و گیاهان موجود در اماکن عمومی با هزینهٔ بیت المال است که فضای مطبوع و دلنشینی را به وجود

۱- «قَالَ رَجُلٌ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع أَيْنَ يَتَوَضَّأُ الْغُرَبَاءُ قَالَ يَتَّقِي شُطُوطَ الْأَنْهَارِ وَ الطُّرُقَ النَّافِذَةَ وَ تَحْتَ الْأَشْجَارِ الْمُثْمِرَةِ وَ مَوَاضِعَ اللَّعْنِ فَقِيلَ لَهُ وَ أَيْنَ مَوَاضِعُ اللَّعْنِ قَالَ أَبْوَابُ الدُّورِ.» کافی، ج ۳، ص ۱۵، ح ۲.
۲- «الْمَاءُ لَهُ سُكَّانٌ فَلَا تُؤْذُوهُمْ بِبَوْلٍ وَ لَا غَائِطٍ.» (مستدرك الوسائل، ج ۱، ص ۲۷۱.
۳- «نَظِّفُوا بُيُوتَكُمْ مِنْ غَزْلِ الْعَنْكَبُوتِ فَإِنَّ تَرْكَهُ فِي الْبَيْتِ يُورِثُ الْفَقْرَ.» دعوات راوندی، ص ۱۱۶، ح ۲۶۶.

آورده و دیگران از آن استفاده می کنند.

اسلام همان گونه که نسبت به کشت نهال و ایجاد فضای سبز و رسیدگی به آنها تشویق و ترغیب نموده و فضیلت و پاداش آن را یـادآوری کرده است، نسـبت به از بین بردن و تخریب آنها نیز سـرزنش و تهدیـد نموده و نسـبت به عواقب شوم آن هشـدار داده است، از جمله:

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) فرموده است: هر کس [بی جهت] درخت سدری را قطع کند، خدا سرش را در آتش فرو می برد.(۱)

همچنین امام صادق(علیه السّـلام) فرموده است: درختان میوه دهنـده را قطع نکنیـد؛ چراکه [اگر چنین کاری انجام دهیـد] خـدا عذاب سختی را بر شما فرو می ریزد.(۲)

و نیز امیر مؤمنـان(علیه السّـلام) می فرمایـد: از عواملی که عمر انسـان را افزایش می دهـد: آزار نرسانـدن به دیگران، احترام به پیران، پیوند با خویشان، پرهیز از قطع درختان سبز (جز به هنگام ضرورت)، نیکو وضو گرفتن و حفظ تندرستی است.(۳)

از این رو، بر همگان لازم است که به هنگام بهره برداری

۱- «مَنْ قَطَعَ سِدْرَهً صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِی النَّارِ.» بحار الانوار، ج ۶۳، ص ۱۱۳.

۲- «لَا تَقَطِّعُوا الثِّمَارَ فَیَصُبَّ اللَّهُ عَلَیْکُمُ الْعَذَابَ صَبّاً.» وسائل الشیعه، ج ۱۹، ص ۳۹.

۳- «مِمَّا یَزِیدُ فِی الْعُمُرِ تَرْکُ الْأَذَی وَ تَوْقِیرُ الشُّیُوخِ وَ صِلَهُ الرَّحِمِ وَ أَنْ یُحْتَرَزَ عَنْ قَطْعِ الْأَشْجَارِ الرَّطْبَهِ إِلَّا عِنْدَ الضَّرُورَهِ وَ إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ وَ حِفْظُ الصِّحَّهِ.» بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۳۱۹.

از درختان و گلها و گیاهان مراقبت لازم را به عمل آورند، به ویژه سرپرستان و بزرگ ترها باید کودکان خود را از آسیب

رسانـدن به آنها باز دارند، و به آنان اجازه ندهند که باغچه ها و گل ها را تخریب نمایند و نهالها را بشـکنند و پوست درختان را بکننـد که باعث خشک شدن آنها شود، یا اینکه روی درختان یادگاری بنویسـند یا زیر آنها آتش روشن کنند و همین طور نگذارند آنان به صندلی ها و نرده های پارک ها آسیب برسانند و یا آب ها پارک را کثیف و آلوده نمایند.

رعایت حقوق افراد حاضر در پارک

افراد در جامعـهٔ اسـلامی بر اساس لیاقتهـای دینی و ایمـانی از ارزش برخوردارنـد. قرآن کریـم از یـک سـو می فرمایـد: إِنَّمَا الْمُؤمِنُون إخوه »(۱) «مؤمنان با یکـدیگر برادرنـد.» و از سوی دیگر می فرماید: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ»(۲)؛ «در حقیقت، ارجمندترین شما نزد خدا، پرهیزگارترین شماست.»؛ یعنی رعایت تقوا، احترام به دیگران و رعایت حقوق هر مسلمانی بر دیگر مسلمانان لازم است.

امام صادق(علیه السّلام) هنگام شمردن حقوق افراد مؤمن بر یکدیگر، پیرامون کمترین حق آنان چنین می فرماید:

۱- حجرات/۱۰.

۲- همان/ ۱۳.

کمترین حق برادرت بر تو این است که هر آنچه برای خودت می پسندی، برای او نیز بپسندی و آنچه برای خود ناخوش داری، برای او نیز ناخوش بداری.(۱)

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) فرمود: اسلام آن است که قلبت را [به حق] واگذاری و مسلمانان از دست و زبانت در امان باشند.(۲)

همچنین آن حضرت فرمود: مسلمان برادر مسلمان است، پس در کنار هم از آب و درخت بهره می برند و در برابر فتنه انگیز یاور یکدیگرند.(۳)

امام صادق(علیه السّلام) نیز فرمود: مسلمان کسی است که مردم از دست و زبان او آسوده باشند، و مؤمن کسی است که مردم او را امین مال و جان خود بدانند.(۴)

بنابراین، در فضاهای عمومی مانند پارک ها اگر انسان به دیگران اهانت کند یا موجبات اذیت و آزار آنان را فراهم آورد،

۱- «... أَیْسَرُ حَقٍ مِنْهَا أَنْ تُحِبَّ لَهُ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِکَ وَ تَکْرَهَ لَهُ مَا تَکْرَهُ لِنَفْسِک.» کافی، ج ۲، ص ۱۶۹.
۲- «الإسلامُ أن تسلمَ قَلبُک و یسلَم المسلِمُونَ مِن قَلبِک و یَدِک.» کنز العمال، ج ۱، ص ۲۶.
۳- «المُسلِمُ أخو المُسلِم یَسَعُهمَا المَاءُ و الشَجَرُ و یَتَعاوَنانِ عَلَی الفَتّانِ.» میزان الحکمه، ج ۵، ص ۳۶۶، ح ۸۹۵۶.
۴- «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ النَّاسُ مِنْ یَدِهِ وَ لِسَانِهِ، وَ الْمُؤْمِنُ مَنِ ائْتَمَنَهُ النَّاسُ عَلَی أَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ.» معانی الاخبار، ص ۲۳۹، ح ۱.

کار زشتی انجام داده و اسلام او را از این کار باز داشته است. در اینجا به نمونه های دیگری اشاره می کنیم:

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) می فرماید: خداوند عزیز و جلیل فرموده است: هر که به یکی از دوستان من تحقیر و توهین روا دارد، برای جنگ با من آماده شده است.(۱)

و نیز می فرماید: هر کس مؤمنی را بیازارد، مرا آزارده و هر کس مرا بیازارد، خدا را آزرده است و کسی که خدا را بیازارد، در کتب آسمانی تورات، انجیل، زبور و قرآن مورد لعنت قرار گرفته است.(۲)

بنابراین وقتی در کنار دیگران قرار می گیریم باید از سر و صدای آزار دهنده و بلند کردن صدای وسایل صوتی [چه موسیقی حرام یا بخش مداحی حلال و خوب] خودداری نماییم و اجازه ندهیم بچه ها آرامش دیگران را بهم بزنند.

رعایت آداب اجتماعی و حسن همجواری

یکی از محورهای مهم در زندگی، تعامل با هم نوعان و شهروندان است. دربارهٔ معاشرت با دیگران، موضوع «حُسن خُلق» از جایگاه ویژه ای برخوردار است.

۱- «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: مَنْ أَهَانَ لِي وَلِيّاً فَقَدْ أَرْصَدَ لِمُحَارَبَتِي.» کافی، ج ۲، ص ۳۵۱.

۲- «مَنْ آذَى مُؤْمِناً فَقَدْ آذَانِي وَ مَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ آذَى اللَّهَ فَهُوَ مَلْعُونٌ فِي التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الزَّبُورِ وَ الْفُرْقَانِ.» مشکاه الانوار، ص ۷۸.

رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) فرمود: در ترازوی عمل آدمی به هنگام رستاخیز، چیزی برتر از حسن خلق نهاده نمی شود.(1)

در روایات ما دربارهٔ محدودهٔ حسن خلق چنین آمده است: هنگامی که از امام صادق(علیه السّلام) پرسیدند: حدّ خوش خویی چیست؟ فرمود: نرم خو و خوش گفتار باشی و برادرت را با خوش رویی دیدار کنی.(2)

توجه به ارزش های دینی و فرهنگی

نظر به اینکه انسان موجود دو بعدی است و از جسم و جان ترکیب شده، آیین حیاتبخش اسلام به تناسب ابعاد مختلف وجودی انسان رهنمودهای لازم را ارائه کرده است. بخشی از رهنمودهای اسلامی پیرامون رسیدگی به مسائل جسمی و مادی زندگی بشر است و بخشی دیگر دربارهٔ مسائل معنوی و روحی انسان.

زمانی که یک فرد یا خانواده در پارک یا فضای سبز به لذت حلال می پرازد و ساعاتی از فراغت خود را به سرگرمی در این زمینه اختصاص می دهد، سزاوار و مناسب است که به پاسداری از ارزشهای دینی نیز توجه داشته باشد و از

۱- «مَا یُوضَعُ فِی مِیزَانِ امْرِئٍ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَفْضَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ.» کافی، ج ۲، ص ۹۹.
۲- «سُئِلَ الصَّادِقُ(مَا حَدُّ حُسْنِ الْخُلُقِ قَالَ تُلِینُ جَانِبَکَ وَ تُطِیبُ کَلَامَکَ وَ تَلْقَی أَخَاکَ بِبِشْرٍ حَسَنٍ.» من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۱۲.

وظایف خویش در این زمینه غافل نگردد و موضوع حجاب و عفاف و رعایت مرزهای اسلامی در رابطه با آن - که در بخش آسیب شناسی بوستان و پارک به اشاره خواهیم نمود - در برخی از اماکن عمومی کم رنگ نشود.

توجه به وظایف عبادی و نیایش با خدا به هنگام نماز - که یکی از نشانه های افراد با ایمان است - باید جدی تر باشد. از این رو، در مساجد یا نمازخانه های پارک ها که برای حضور به موقع مسلمانان برای نماز احداث شده است، شایسته است هنگام فرا رسیدن وقت نماز همگان در آن حضور یافته و به عبادت بپردازند. در روایات اولیای دین، آبادانی مساجد (و نمازخانه ها) از نشانه های جوانمردی به شمار آمده است.

امیر مؤمنان علی(علیه السّلام) می فرماید: مروّت و جوانمردی در شش چیز است: سه چیز آنها در وطن است: تلاوت قرآن، آبادسازی مساجد و دوست گزینی در راه خدا، و سه چیز در سفر است: بخشش از زاد و توشه، خوش اخلاقی با همسفران و نیکو معاشرت کردن.(۱)

همچنین می فرماید: کسی که مسجد را گرامی بدارد،

۱- «الْمُرُوَّهُ سِتٌّ ثَلَاثٌ فِی السَّفَرِ وَ ثَلَاثٌ فِی الْحَضَرِ فَالَّتِی فِی الْحَضَرِ تِلَاوَهُ الْقُرْآنِ وَ عِمَارَهُ الْمَسَاجِدِ وَ اتِّخَاذُ الْإِخْوَانِ فِی اللَّهِ وَ أَمَّا الَّتِی فِی السَّفَرِ بَذْلُ الزَّادِ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ الْمُعَاشَرَهُ بِالْمَعْرُوفِ.» ارشاد القلوب، ص ۷۷.

خدا را در رستاخیز با شادمانی و بشارت دیدار می کند و خدا نامۀ اعمالش را به دست راست او می دهد.(۱)

هنگامی که امام صادق(علیه السّلام) سفارشات لقمان به فرزندش را یادآوری می کند، می فرماید: لقمان به پسرش گفت: پسرم! هرگاه با گروهی سفر کردی [نکاتی را رعایت کن! یکی از آن سفارشها چنین است]: هرگاه وقت نماز فرا رسید، آن را به هیچ روی تأخیر نینداز! نمازت را بخوان و آسوده شو؛ چراکه نماز دِینی است بر گردن انسان، [و اگر بتوانی] نماز را به جماعت بخوان، هرچند بر بالای نیزه باشد.(۲)

۱- «مَنْ وَقَّرَ مَسْجِداً لَقِیَ اللَّهَ یَوْمَ یَلْقَاهُ ضَاحِکاً مُسْتَبْشِراً وَ أَعْطَاهُ کِتَابَهُ بِیَمِینِهِ.» بحار الانوار، ج ۷، ص ۳۰۴.
۲- «یَا بُنَیَ إِذَا جَاءَ وَقْتُ الصَّلَاهِ فَلَا تُؤَخِّرْهَا لِشَیْ ءٍ وَ صَلِّهَا وَ اسْتَرِحْ مِنْهَا فَإِنَّهَا دَیْنٌ وَ صَلِّ فِی جَمَاعَهٍ وَ لَوْ عَلَی رَأْسِ زُجّ.» مکارم الاخلاق، ص ۲۵۲.

فصل پنجم: آسیب شناسی پارک و مراکز تفریحی

اشاره

ص: ۱۱۹

کم رنگ شدن بعضی از ارزشها

انسان بنا به ضرورت و به طور طبیعی برای رفع خستگی و تنوع در زندگی به تفریح نیاز دارد و باید اوقات فراغت خود را با کارهای مسرّت بخش و شادی آفرین بگذراند و خود را برای چند ساعتی از قید و بندهای زندگی آزاد کند. از این رو، آیین اسلام با لذت جویی و کسب نشاط و شادمانی موافق است و می توان از پارک و فضای سبز و مراکز تفریحی در این زمینه بهره مند شد؛ اما از این نکته نباید غافل بود که کسب لذت و شادی آنگاه ارزشمند است که به دور از افراط و تفریط بوده و عاملی برای رشد و موفقیت آدمی در کاری که به آن اشتغال دارد، باشد و باید انسانی، اسلامی، خداپسندانه و همراه با رعایت حدود باشد.

ص: ۱۲۱

معیار تفریح و شادی

اشاره

در فرهنگ اسلامی، موضوع پرداختن به تفریح و خوش گذرانی عنایت شده و به نوعی مورد تأیید قرار گرفته است؛ اما این موضوع شرایطی دارد که به بعضی از آنها اشاره می کنیم:

الف) پرهیز از گناه

این اصل مهم همیشه باید مورد توجه ما باشد که هر جا و هر نوع شادی و تفریحی که از راه گناه و همراه با نافرمانی خدا صورت پذیرد، کاری منفی و ضد ارزشی است و هیچ گاه مورد تأیید اسلام و اولیای دین نبوده و نخواهد بود.

اگر به نظر جمعی از کارشناسان و فقیهان دین (مراجع عظام تقلید) دست زدن، هلهله کردن، خندیدن و شادمانی در مجالس عروسی و غیر آن برای بانوان جایز است، این بدان معنا نیست که در هر مجلسی به عنوان خوشگذرانی و تفریح چنین کاری برای جلب رضایت این و آن، آن هم در حضور مردان نامحرم جایز و روا باشد!

امام صادق(علیه السّلام) فرمود: برای جلب خشنودی کسی، خدا را به خشم نیاورید و با دوری از خدا به مردم نزدیک نشوید.(۱)

۱- «لَا تُسْخِطُوا اللَّهَ بِرِضَا أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ وَ لَا تَتَقَرَّبُوا إِلَى النَّاسِ بِتَبَاعُدٍ مِنَ اللَّهِ.» وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۵۴.

از این رو، آن حضرت حضور در چنین مجلسی را نکوهش نموده و فرموده است: سزاوار نیست مؤمن در مجلسی بنشیند که در آن نافرمانی خدا می شود و او نمی تواند آن مجلس را تغییر دهد.(۱)

به پرسشی در این زمینه دقت کنید:

سؤال: رقص محلی مرد برای مرد و زن برای زن و یا مرد بین زنان و زن بین مردان، چه حکمی دارد؟

پاسخ: اگر به گونه ای باشد که شهوت را تحریک کند و یا مستلزم فعل حرام یا ترتب مفسده ای باشد و یا زن در بین مردان بیگانه برقصد، حرام است .(۲)

ب) پرهیز از لغو و لهو

انسان برترین آفریدهٔ خداست که برای بندگی و تکامل آفریده شده تا به مقام قرب الهی نایل آید. بنابراین، نباید عمر گرانمایه را در کارهای بیهوده و لغو سپری کند و با هوسبازی، خود را از مسیر رشد و تکامل باز دارد و به هنگام تفریح نیز باید از کارهای لهو (حرام) بپرهیزد.

سؤال: ملاک تمییز موسیقی حلال از حرام چیست؟ و آیا

۱- «لَا یَنْبَغِی لِلْمُؤْمِنِ أَنْ یَجْلِسَ مَجْلِساً یُعْصَی اللَّهُ فِیهِ وَ لَا یَقْدِرُ عَلَی تَغْیِیرِهِ.» همان، ص ۲۶۰.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج ۲؛ استفتائات مقام معظم رهبری، ص ۹۶۹، س ۱۱۶۸.

موسیقی کلاسیک حلال است؟

پاسخ: هر موسیقیی که به نظر عرف موسیقی لهوی و مطرب و مناسب با مجالس عیش و نوش باشد، موسیقی حرام محسوب می شود و فرقی نمی کند که موسیقی کلاسیک باشد یا غیر کلاسیک. تشخیص موضوع نیز موکول به نظر عرفی مکلف است و اگر موسیقیی این گونه نباشد، به خودی خود اشکال ندارد.(۱)

سؤال: منظور از موسیقی مطرب و لهوی چیست و راه تشخیص آن کدام است؟

پاسخ: موسیقی مطرب آن است که به سبب ویژگیهایی که دارد، انسان را از یاد خدای متعال و فضایل اخلاقی دور نموده، به سمت بی بند و باری و گناه سوق دهد و مرجع تشخیص موضوع، عُرف است.(۲)

حکم ترویج موسیقی

در زمینهٔ ترویج موسیقی به پرسش و پاسخ زیر توجه کنید:

سؤال: زمزمه هایی به گوش می رسد مبنی بر اینکه در مدارس کلاس موسیقی به عنوان یک درس قرار داده شود،

۱- همان، ص ۹۶۲، س ۱۱۲۷.

۲- همان، ص ۹۶۳، س ۱۱۲۹.

آیا متولیان فرهنگی از نظر شرعی مجاز به چنین اقدامی هستند؟

امام خمینی: موسیقی با تریاک فرقی ندارد... از جمله چیزهایی که باز مغز جوانهای ما را تخدیر می کند، موسیقی است. موسیقی سبب می شود که اگر مغز انسان چند وقتی به موسیقی گوش کند، تبدیل به یک مغز غیر فعال و غیر جدی شود و انسان را از جدیت بیرون می کند.

موسیقی از اموری است که البته هر کس بر حسب طبع خوشش می آید؛ لیکن انسان را از جدیت بیرون می برد و به یک موجود هزل و بیهوده می کشاند. جوانی که اکثر اوقاتش را پای موسیقی صرف کند، از مسائل زندگی و از مسائل جدی به کلی غافل می شود.

حضرت آیت الله خامنه ای: آموزش موسیقی و نوازندگی به نونهالان موجب انحراف آنان و ترتب مفاسد است و جایز نیست. مسئولین فرهنگی مجاز نیستند سلیقه های شخصی خود را به اسم نشر فرهنگ و معارف در آموزش و پرورش نوجوانان به کار گیرند.

حضرت آیت الله صافی: واضح است که جایز نیست.

حضرت آیت الله مکارم: این کار جایز نیست.

حضرت آیت الله بهجت: حرام است.

حضرت آیت الله تبریزی: یاد دادن و یاد گرفتن و گوش دادن به موسیقی لهوی حرام است.(۱)

امام خمینی(قدسّ سرّه) و نیز مقام معظم رهبری دربارهٔ آهنگهای صدا و سیما به این مضمون فرموده اند: هر موردی که انسان آن آهنگ را مطرب و مناسب با مجالس لهو و لعب بداند، نبایدگوش کند، و اگر مشکوک باشد، مانعی ندارد.(۲)

بدحجابی و دوری از عفاف

اکنون که در برخی از آن اماکن اختلاط زن و مرد مشاهده می گردد، باید به این نکته پرداخت که هر زن و مرد مسلمانی باید بدانـد که در اسـلام موضوع محرم و نـامحرم مطرح و با اهمیت است و آزادی بـدون قیـد و شـرط معنا نـدارد؛ مثلاً دختر عمو، دختر عمه، دختر دایی، دختر خـاله و خواهر زن نـامحرم انـد و سـخن گفتن بـا آنان و نگاه کردن به آنان، اگر با ریبه (تحریک شهوت) باشد، گناه بوده و جایز نیست.

از این رو، رعایت حیا و عفاف بر هر فردی لازم است و یکی از جلوه های زیبای عفاف، مسئلهٔ پوشش اسلامی و حجاب است. پوشش اسلامی سبب می گردد زمانی که یک بانوی مسلمان از خانه بیرون می رود و جانب عفت و

۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع تقلید، ج ۳، ص ۸۷.

۲- همان، ج ۱، صص ۶۲ - ۶۵.

پاکدامنی را رعایت می کند، از تصمیم شیطانی افراد بی بند و بار و فاسد در امان بوده و نتوانند به او تعرض کنند.

حکم حجاب از دیدگاه اسلام روشن است و آیات و روایات با صراحت آن را بیان نموده و به رعایت آن امر کرده است و این موضوع سبب شده تمام فقیهان (شیعه و سنی) فتوا به وجوب آن دهند.

استاد شهید مطهری(قدسّ سرّه) در این زمینه می گوید: «حقیقت امر این است که در مسئلهٔ پوشش- و به اصطلاح عصر اخیر حجاب- سخن در این نیست که آیا زن خوب است پوشیده در اجتماع ظاهر شود یا عریان؟ روح سخن این است که آیا زن و تمتعات مرد از زن باید رایگان باشد؟ آیا مرد باید حق داشته باشد که از هر زنی، در هر محفلی حداکثر تمتعات را به استثنای زنا ببرد یا نه؟

اسلام که به روح مسائل می نگرد، جواب می دهد: خیر، مردان فقط در محیط خانوادگی و در کادر قانون ازدواج و همراه با یک سلسله تعهدات سنگین می توانند از زنان به عنوان همسران قانونی کامجویی کنند؛ اما در محیط اجتماع استفاده از زنان بیگانه ممنوع است و زنان نیز از اینکه مردان را در خارج از کانون خانوادگی کامیاب سازند، به هر صورت و به هر شکل ممنوع می باشند.

درست است که صورت ظاهر مسئله این است که زن چه بکند؟ پوشیده بیرون بیاید یا عریان؟ یعنی آن کس که مسئله به نام او عنوان می شود، زن است و احیاناً مسئله با لحن دلسوزانه ای طرح می شود که آیا بهتر است زن آزاد باشد یا محکوم و اسیر در حجاب؟ اما روح مسئله و باطن مطلب چیز دیگری است و آن اینکه آیا مرد باید در بهره کشی جنسی از زن، جز از جهت زنا، آزادی مطلق داشته باشد یا نه؟ یعنی آن کس که در این مسئله ذی نفع است، مرد است، نه زن، و لااقل مرد از زن در این مسئله ذی نفع تر است. به قول ویل دورانت: «دامنهای کوتاه برای همهٔ جهانیان، بجز خیاطان، نعمتی است.»

پس روح مسئله، محدودیت کامیابیها به محیط خانوادگی و همسران مشروع، یا آزاد بودن کامیابیها و کشیده شدن آنها به محیط اجتماع است. اسلام طرفدار فرضیهٔ اول است. از نظر اسلام، محدودیت کامیابیهای جنسی به محیط خانوادگی و همسران مشروع، از جنبهٔ روانی به بهداشت روانی اجتماع کمک می کند، و از جنبهٔ خانوادگی سبب تحکیم روابط افراد خانواده و برقراری صمیمیت کامل بین زوجین می گردد، و از جنبهٔ اجتماعی موجب حفظ و استیفای نیروی کار و فعالیت اجتماع

می گردد، و از نظر وضع زن در برابر مرد، سبب می گردد که ارزش زن در برابر مرد بالا رود.

فلسفهٔ پوشش اسلامی به نظر ما چند چیز است: بعضی از آنها جنبهٔ روانی دارد و بعضی جنبهٔ خانه و خانوادگی، و بعضی دیگر جنبهٔ اجتماعی، و بعضی مربوط است به بالا بردن احترام زن و جلوگیری از ابتذال او.

حجاب در اسلام از یک مسئلهٔ کلی تر و اساسی تری ریشه می گیرد و آن این است که اسلام می خواهد انواع التذاذهای جنسی، چه بصری و لمسی و چه نوع دیگر، به محیط خانوادگی و در کادر ازدواج قانونی اختصاص یابد و اجتماع منحصراً برای کار و فعالیت باشد. برخلاف سیستم غربی عصر حاضر که کار و فعالیت را با لذت جوییهای جنسی به هم می آمیزد، اسلام می خواهد این دو میحط را کاملاً از یکدیگر تفکیک کند.»(۱)

تمایل آدمی به آراستگی و خودآرایی موضوعی فطری و طبیعی است و بر دیگران آثار روانی می گذارد و باعث آرامش خود انسان می شود. از دیدگاه اسلام نیز خودآرایی و آراستگی از راه نظافت، زایل نمودن موهای زاید بدن، عطر زدن، سرمه کشیدن، شانه کردن موها، حنا بستن، انگشتر به

۱- مجموعه آثار، ج ۱۹، ص ۴۳۲.

دست نمودن و مانند اینها مورد سفارش واقع شده است.

البته حدود و موارد آراستگی از سوی بانوان باید رعایت گردد و پوشاندن زینت از نامحرمان برای زنان لازم است، هرچند آرایش و زینت آنان برای همسرانشان مورد تأکید واقع شده است.

پرهیز از عیاشی گری

در روایتی که برای همگان، به ویژه جوانان هشدار است، چنین آمده است که رسول گرامی اسلام(صلّی الله علیه و آله) فرمود: ای پسر مسعود! به زودی پس از من مردمانی خواهند آمد که غذاهای خوب و رنگارنگ می خورند و بر مرکب سوار می شوند، در حالی که خود را می آرایند، همانند زنی که برای شوهرش آرایش نموده است و همچون زنان جلوه گری می کنند و روشی همانند شاهان ستمکار در پیش می گیرند. آنان منافقان این امت در آخرالزمان اند که شراب می نوشند و در پی بازی با دوشیزگانند و بر مرکب شهوت سوار می شوند، نمازهای جماعت را ترک می گویند، از نماز شامگاهان باز می مانند و در خوردن افراط و زیاده روی می کنند. [مگر نمی دانند که در این زمینه و نسبت به اقوام گذشته] خدای عزیز و جلیل می فرماید: «پس از آنان مردمی ناشایسته به جای ایشان آمدند که نماز را ضایع نمودند و از

هوا و هوسهای خود پیروی کردند و به زودی سزای گمراهی خود را خواهند دید.»؟

ای پسر مسعود! این افراد همچون گیاهی هستند که شکوفهٔ زیبایی دارد؛ اما طعم آن تلخ است. سخن این دسته مردم حکمت آمیز است [و خوب و باجاذبه حرف می زنند]؛ اما رفتارشان درد بی درمان است...

خانه ها می سازند و کاخها می افرازند، و مساجد را زرق و برق و آرایش می دهند، جز دنیا همّ و غمی ندارند... ای پسر مسعود! زنان ایشان محرابشان است، و درهم و دینار (مال و ثروت) شرف و آبروی ایشان، و شکم (و شکمبارگی) هدف اصلیشان. آنان بدترین بدان هستند. گرفتاری امت از ایشان و زیر سر آنان است.(۱)

حفظ حریم خانواده ها

در بسیاری از پارک ها فضاهای مناسب برای بهره برداری صحیح خانواده ها وجود ندارد و زمانی که یک خانوادهٔ مذهبی برای یافتن مکان مناسب می گردد، کمتر جایی را می تواند شناسایی کند که در معرض دید افراد نامحرم نباشد و با آسایش خاطر بتواند در آنجا حضور داشته باشد. ممکن است بعضی چنین تصور کنند که اینجا پارک است

۱- مکارم الاخلاق، ص ۴۴۸.

و همه همچون خواهر و برادر با یکدیگر و در کنار هم حضور دارند؛ اما این موضوع برای ارتباط های ضروری معنا دارد؛ یعنی هنگامی که زن و مردی چشمشان به یکدیگر افتاد و پرسشی داشتند، باید نگاهشان بدون شهوت؛ بلکه همانند خواهر و برادر باشد و با حفظ حریم و رعایت پوشش لازم گفتگو کنند، نه اینکه حد و مرزها شکسته شود و هر نوع ارتباط و گفتگو یا نگاهی را به نام خواهر و برادری روا بدانند. اگر ارتباطهای به هر بهانه ای توأم با گناه باشد، جایز نیست.

سؤال: شرکت در عروسیها و مجالسی که محرم و نامحرم مختلط هستند، چه حکمی دارد؟

حضرت آیت الله بهجت: با فرض اشتمال بر حرام یا مفسده، باید اجتناب شود و اختلاط زن و مرد هم جایز نیست.

حضرت آیت الله صافی گلپایگانی: حرام است.

حضرت آیت الله سیستانی: اگر به نحوی است که موجب مفسده و یا ارتکاب گناه است، جایز نیست.

حضرت آیت الله فاضل: جایز نیست و باید آنها را منع کرد.

حضرت آیت الله تبریزی: چنانچه اختلاط مرد و زن نامحرم همراه ارتکاب محرّمی باشد یا سبب تحریک

شهوت بر حرام گردد، جایز نیست و باید والدین فرزندانشان را منع کنند تا در این گونه اختلاطها شرکت نکنند.

حضرت آیت الله مکارم شیرازی: در فرض مسئله که مجلس به صورت مجلس گناه در آمده و مجلس سالم اسلامی نیست، شرکت در آن حرام است.(۱)

بنابراین، باید برای پیشگیری از فراهم آمدن زمینهٔ گناه اندیشید و فضاهای سبز و بوستانها را به گونه ای سامان داد که هم خانواده ها بتوانند به خوبی از آن بهره ببرند، هم محیط آنجا چشم انداز خوبی داشته باشد، و هم حریمها حفظ شود و شکسته نگردد. برای دستیابی به این هدف مقدس، تشریک مساعی دست اندرکاران اماکن عمومی و کسانی که در آنجا حضور می یابند، ضرورت دارد.

پرهیز از دخانیات و قلیان

یکی از آسیبهایی که دامنگیر بشر شده و کشورهای گوناگون جهان و نیز کشور ما به آن مبتلا است، موضوع مواد مخدر و مصرف دخانیات است. دربارهٔ ضرر و زیان سیگار و قلیان چند جهت قابل توجه است که هر کدام جای بحث و گفتگو دارد:

۱. به مخاطره افتادن سلامتی و تندرستی خود و دیگران؛

ص: ۱۳۳

۱- مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع تقلید، ج ۱، ص ۱۴۳.

۲. ضررهای اجتماعی؛

۳. ضررهای اقتصادی؛

۴. ضررهای اخلاقی و تربیتی.

اخیراً مصرف دخانیات بیشتر رواج پیدا کرده و بعضی دانسته یا ندانسته نسبت به شیوع آن، به ویژه در بین جوانان دامن می زنند. موضوع استعمال دخانیات مانند سیگار و قلیان و آمار مبتلایان به آن نگران کننده است. در زمینهٔ قلیان متأسفانه قهوه خانه ها، علاوه بر سطح شهر، در مراکز تفریحی و عمومی و بعضی از پارک ها نیز دایر شده است که زمینهٔ گسترش آن را فراهم می آورد، به گونه ای که حتی نوجوانان بدون دغدغهٔ خاطر اقدام به کشیدن سیگار و قلیان می کنند.

یکی از ذهنیتهای نادرستی که در گذشته وجود داشت این بود که کشیدن قلیان چندان زیانبخش نیست و مانند سیگار نمی باشد؛ اما رسانه های جمعی، خصوصاً در سالهای اخیر بر این مسئله تأکید دارند که بر اساس تحقیقات پزشکی، کشیدن قلیان نیز برای بدن انسان زیان فراوانی دارد و باید از آن به شدت اجتناب کرد.

نظر مراجع پیرامون سیگار و قلیان

سؤال: امروزه برای استعمال سیگار مضرات زیادی

ص: ۱۳۴

ثابت شده و علاوه بر این مضرات، کشیدن آن در بین عموم موجب آزار و اذیت مردم می شود، بفرمایید کشیدن سیگار چه حکمی دارد؟

آیت الله خامنه ای: استعمال سیگار حرام است، در صورت داشتن ضرر معتنا به.

آیت الله مکارم شیرازی: کشیدن سیگار و انواع دخانیات، اگر به تصدیق اهل اطلاع ضرر مهمی داشته باشد، حرام است.

آیت الله فاضل لنکرانی: چنانچه موجب اعتیاد شود، جایز نیست و معتاد به آن در صورت عدم ضرر آن را ترک کند.

آیت الله صافی: برای هر کس ضرر معتدٌ به داشته باشد، جایز نیست.

آیت الله تبریزی: کار خوبی نیست، بهتر آن است که ترک شود.

آیت الله سیستانی: کسی که می داند سیگار برای او ضرر مهمی مانند بیماریهای مهلک دارد، جایز نیست سیگار بکشد و سیگار کشیدن در جمع، اگر کسی حاضر باشد که برای او ضرر مهمی دارد، مانند بیماران ریوی، جایز نیست.(۱)

سؤال: استعمال دخانیات در اماکن عمومی موجب آزار

ص: ۱۳۵

۱- همان، ص ۱۴۷ – ۱۴۸.

و اذیت دیگران و نیز ضرر بدنی برای آنها می شود. آیا اقدام به این کار جایز است؟

آیت الله خامنه ای: اگر موجب اذیت است یا ضرر می زند و طرف راضی نیست، جایز نیست.

آیت الله فاضل لنکرانی: خیر.

آیت الله مکارم: اشکال دارد.

آیت الله صافی: اگر ضرر معتدٌ به داشته باشد و یا موجب اذیت دیگران باشد، جایز نیست.(۱)

مزاحمت برای خانواده ها

در پارک ها زمینهٔ نشاط و شادی و گذراندن اوقات فراغت فراهم شده است و خانواده ها با هدف یادشده برای برطرف شدن خستگی و کسب روحیهٔ بانشاط در این مکانها حضور پیدا می کنند؛ اما متأسفانه برخی خانواده ها به دلیل رعایت نکردن پاره ای از ارزشهای مکتبی و دینی، راه را برای سوءاستفادهٔ افراد ناباب فراهم می آورند و آن دسته از افراد فرصت طلب، به ویژه جوانان هرزه نیز از چنین فضایی بهره برده، به حرکتهای زشت و شیطانی می پردازند و مزاحم این نوع خانواده ها می شوند، و این یکی از آسیبهای جدی موجود در پارک هاست.

۱- همان، ج ۲، ص ۱۳۷.

گفتنی است که همیشه در میـان افراد جامعه کسانی بوده و هسـتند که از تعهـد لازم برخوردار نیسـتند و برای رسـیدن به هوا و هوس خویش دست به کارهـای ناشایست می زننـد و از مکان و زمان مناسب سوءاسـتفاده کرده، برای دیگران مزاحمت ایجاد می کنند.

در بخش مربوط به وظـایف بهره برداری، پیرامون نکوهش اذیت و آزار دیگران برخی روایـات را آوردیم که آزار یک مؤمن راماننـد آزار رسول خدا(صلّی الله علیه و آله) و آزار خدای بزرگ دانسـته و از آن به شدت نهی کرده و هشدار داده بود، از این رو، در گـام اول مناسب است که با نصب تابلوهایی فرهنگ سازی شود تا شایـد افراد ناباب به خود آینـد که اذیت و آزار دیگران چه عواقبی دارد، و در صورتی که به این تـذکرات توجه نکردند، باید برای جلوگیری از آنان فکری کرد و از راه حل مناسبی بهره برد.

به امیـد آن که روزی بـا از بین رفتن آسـیبها و عواملی که مـانع اسـتفادهٔ منـاسب و کامـل از محیطهـای پارک و فضای سبز می شونـد، آحاد مردم بتواننـد در این گونه محیطها خسـتگی ناشـی از زندگی ماشـینی و آلودگی هوا را به نشاطی کامل و نیرویی برای زندگی خود مبدل کنند. ان شاء الله.

ص: ۱۳۷

فهرست منابع

۱. قرآن کریم

۲. ارشاد القلوب، حسن بن علی بن محمد دیلمی (م ۸۴۱)، شریف رضی، قم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.

۳. استفتائات آیت الله بهجت(قدسّ سرّه)، نشر دفتر معظم له، چاپ اول، ۱۳۸۶ش.

۴. امالی، محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ الصدوق، ۳۰۵- ۳۸۱ ق)، ترجمه: آیت الله کوه کمره ای، کتابخانه اسلامیه، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۶۲ش.

۵. بحار الانوار، محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۰۳۷- ۱۱۱۰ق)، مؤسسهٔ الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ق.

۶. تحف العقول عن آل الرسول(صلّی الله علیه و آله)، حسن بن علی بن شعبهٔ حرّانی (قرن ۴ هجری)، تصحیح: علی اکبر غفاری، مؤسسهٔ

ص: ۱۳۹

انتشارات اسلامی، قم، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق/ ۱۳۶۳ش.

۷. تفسیر نمونه، ناصر مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهل و هشتم، ۱۳۸۸ش.

۸. تفسیر نور الثقلین، عبد علی بن جمعه عروسی حویزی (م ۱۱۱۲ق)، تصحیح: سید هاشم رسولی محلاتی، نشر اسماعیلیان، قم، ۱۴۱۵ق.

۹. توضیح المسائل مراجع، تهیه و تنظیم: سید محمدحسین بنی هاشمی خمینی، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ نوزدهم، ۱۳۹۰ش.

۱۰. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق، ۳۰۵ - ۳۸۱ق)، نشر شریف رضی، قم، چاپ دوم، ۱۳۶۴ش.

۱۱. الجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر، عبدالرحمن بن ابی بکر جلال الدین سیوطی (۸۴۹ - ۹۱۱ق)، دار الفکر، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۱ق/ ۱۹۸۱م.

۱۲. جعفریات (الأشعثیات)، محمد بن محمد بن اشعث کوفی (قرن ۴ هجری)، مکتبة نینوی الحدیثه، چاپ سنگی تهران، بی تا.

۱۳. خصال، محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، انتشارات جامعه مدرسین قم، ۱۳۶۲ش.

۱۴. الدعوات، سیعد بن هبه الله قطب الدین راوندی (م ۵۷۳ق)، انتشارات مدرسه امام مهدی(عجل الله تعالی فرجه الشریف)، قم، ۱۴۰۷ق.

ص: ۱۴۰

۱۵. روضه الواعظین، محمد بن احمد فتال نیشابوری (م ۵۰۸ ق)، انتشارات رضی، قم، ۱۳۷۵ش.

۱۶. طب النبی(صلّی الله علیه و آله)، جعفر بن محمد مستغفری (م ۴۳۲ق)، تصحیح: علی اکبر الهی خراسانی، نشر مکتبهٔ الحیدریه، نجف، ۱۳۸۵ق.

۱۷. طراحی باغ و پارک، جمشید حکمتی، انتشارات فرهنگ جامع، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۵ش.

۱۸. عوالی اللئالی العزیزیه، محمد بن زین الدین ابن ابی جمهور (م پس از ۹۰۱ق)، تصحیح: مجتبی عراقی، نشر دار سید الشهدا(علیه السّلام)، قم، ۱۴۰۵ق.

۱۹. عیون اخبار الرضا(علیه السّلام)، محمد بن علی بن بابویه قمی (م ۳۸۱ق)، تصحیح: مهدی لاجوردی، نشر جهان، تهران، ۱۳۷۸ق.

۲۰. کافی، محمد بن یعقوب کلینی (م ۳۲۹ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، نشر دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ق.

۲۱. کتاب سبز فضای سبز شهری، احمد سعیدنیا، سازمان شهرداریها و دهداریهای کشور، ۱۳۸۳ش.

۲۲. کشف الریبه، زین الدین بن علی (شهید ثانی، م ۹۶۶ق)، نشر دار المرتضوی، تهران، ۱۳۹۰ق.

۲۳. کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، علی متقی بن حسام الدین الهندی البرهان فوری (م ۹۷۵ق)، تصحیح: صفوه سقا – بکری حیاتی، مؤسسه الرساله، بیروت، ۱۴۰۹ق/ ۱۹۸۹م.

ص: ۱۴۱

۲۴. مجموعه آثار، مرتضی مطهری، نشر صدرا، قم، ۱۳۷۷ش.

۲۵. مسائل جدید از دیدگاه علما و مراجع، سید محسن محمودی، انتشارات علمی فرهنگی صاحب الزمان(عجل الله تعالی فرجه الشریف)، ورامین، ۱۳۸۱ش.

۲۶. مستدرک الوسائل، میرزا حسین بن محمدتقی نوری (م ۱۳۲۰ق)، تصحیح و نشر: مؤسسه آل البیت(علیهم السّلام) ، قم، ۱۴۰۸ق.

۲۷. مسند، احمد بن حنبل (م ۲۴۱ق)، دار صادر، بیروت، بی تا.

۲۸. مشکاه الانوار فی غرر الاخبار، علی بن حسن طبرسی (م ۶۰۰ق)، نشر مکتبه الحیدریه، نجف، ۱۳۸۵ق/ ۱۹۶۵م/ ۱۳۴۴ش.

۲۹. معانی الاخبار، محمد بن علی بن بابویه (م ۳۸۱ ق)، تصحیح: علی اکبر غفاری، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳ق.

۳۰. معدن الجواهر و ریاضه الخواطر، محمد بن علی کراجکی (م ۴۴۹ق)، تصحیح: احمد حسینی، نشر مکتبه المرتضویه، تهران، ۱۳۹۴ق/ ۱۳۵۳ش.

۳۱. مفاتیح الحیاه، عبدالله جوادی آملی، مرکز نشر اسراء، چاپ بیست و هشتم، بهار ۱۳۹۱ش.

۳۲. مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسی (م قرن ۶)، نشر لشریف رضی، قم، ۱۴۱۲ق/ ۱۳۷۰ش.

۳۳. من لا یحضره الفقیه، محمد بن علی بن بابویه، تصحیح: علی اکبر غفاری، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه

مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ق.

۳۴. نزهـۀ الناظر و تنبیه الخاطر، حسـین بن محمد بن حسن بن نصـر حلوانی (م قرن ۵)، تصـحیح و نشر: مدرسه امام مهدی(علیه السّلام)، قم، ۱۴۰۸ق.

۳۵. نهج البلاغه، محمد بن حسین بن موسی شریف رضی (۳۵۹ - ۴۰۶ق) تصحیح: صبحی صالح، دار الهجره، قم، بی تا.

۳۶. نهج الفصاحۀ، ابوالقاسم پاینده (م ۱۳۶۳ش)، انتشارات دنیای دانش، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ش.

۳۷. النوادر، فضل الله بن علی راوندی (م ۵۷۰ق)، تصحیح: احمد صادقی اردستانی، نشر دار الکتاب، قم، چاپ اول، بی تا.

۳۸. وسائل الشیعه، محمد بن حسن شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴ق)، تصحیح و نشر: مؤسسه آل البیت(علیهم السّلام) ، قم، ۱۴۰۹ق.

۳۸. وسائل الشیعه، محمد بن حسن شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴ق)، تصحیح و نشر: مؤسسه آل البیتE، قم، ۱۴۰۹ق.

۳۸. وسائل الشیعه، محمد بن حسن شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴ق)، تصحیح و نشر: مؤسسه آل البیت(علیهم السّلام) ، قم، ۱۴۰۹ق.

۳۸. وسائل الشیعه، محمد بن حسن شیخ حر عاملی (م ۱۱۰۴ق)، تصحیح و نشر: مؤسسه آل البیت(علیهم السّلام) ، قم، ۱۴۰۹ق.

ص: ۱۴۳

عناوین منتشر شده از مجموعه فقه و زندگی

موضوع احکام مسجد

مؤلف محمدحسین فلاح زاده

احکام تاکسیرانی مهدی رفیعی

احکام معاملات ملکی اسماعیل محمدی

احکام پرستاری فاطمه استشاره

احکام اعتکاف محمد حسین فلاح زاده

احکام آرایشگری مریم واعظ

احکام رستوران ها و تالارهای پذیرایی جواد افتخاری

احکام کشتیرانی علی اکبرسرشار

احکام هتل داری حسینیه عظیمی

احکام مسکن غلامرضا قلی زواره

احکام جشن و شادمانی شمس الله صفرلکی

احکام تربیتی و ورزشی بانوان اعظم سپهری یگانه

احکام عکاسی عزت احمدی

احکام سینما و فیلم سازی سعید عباس زاده

احکام شیرینی پزی و قنادی محمد زراعتی

احکام انتخابات سید صیف الله نحوی

احکام مدیریت و کارمندی محمد علی بخشی

احکام و آداب حجاب و عفاف طاهره جباری

احکام و آداب معلمان و استادان مسعود صفی یاری

احکام و آداب دانش آموزی و دانشجویی مسعود صفی یاری

ص: ۱۴۴

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹